

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Не таємно
(гриф обмеження доступу)
Прим. № _____

Інститут стратегічних комунікацій
(найменування інституту)
Кафедра внутрішніх комунікацій
(найменування кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

підполковника
(військове звання)
УСЕНОВА
(прізвище)
Романа Абдісалімовича
(ім'я та по батькові)

Тема Особливості формування інформаційно-психологічної безпеки
(назва теми)
військовослужбовців Збройних сил України в умовах гібридної війни

Керівник кандидат психологічних наук, доцент кафедри внутрішніх
(науковий ступінь, вчене звання, військове звання, прізвище, ім'я та по батькові)
комунікацій інституту стратегічних комунікацій працівник ЗСУ Олег ХАЙРУЛІН

“ _____ ” _____ 2024 року

(підпис)

До захисту допускається.

Начальник кафедри кандидат психологічних наук, доцент, полковник,
(науковий ступінь, вчене звання, військове звання)
Олександр КОВАЛЬЧУК
(прізвище, ім'я та по батькові)

“ _____ ” _____ 2024 року

(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	10
1.1. Загальна характеристика науково-теоретичних підходів у дослідженні особливостей формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни	10
1.2. Нормативні особливості та практичні аспекти організації та забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах сучасного воєнного протистояння.....	20
1.3. Проблемні питання організації та забезпечення інформаційно- психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України у сучасних умовах (за досвідом російсько-української війни)	24
Висновок з розділу	31
2. ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	32
2.1. Сутність та зміст перспективної моделі системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.....	32
2.2. Експериментальна перевірка перспективної моделі системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України.....	46

3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНАМ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	65
3.1. Основні напрямки та шляхи удосконалення системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.....	65
3.2. Рекомендації щодо удосконалення системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в сучасних умовах.....	74
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТОК	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АПД	– аналіз проведених дій
ЗПБ	– заходи інформаційно-психологічної безпеки
ЗМІ	– медіа
ЗСУ	– Збройні Сили України
ІПЗ	– інформаційно-пропагандистське забезпечення
ІВФ	– інші військові формування
ІПВ	– інформаційно-психологічний вплив
ІпсО	– інформаційно-психологічна операція
МПЗ	– морально-психологічне забезпечення
МПС	– морально-психологічний стан

ВСТУП

Російсько-українська війна є серйозним сучасним конфліктом, у якому російська федерація підтримує збройну агресію прикриваючись так званою «спеціальною воєнною операцією», знищує мирне населення, зазіхає на українські території та поширює дезінформацію щодо своїх дій прикриваючи при цьому незаконні. У цих умовах росія постійно здійснює інформаційно-психологічний вплив на суспільство як в Україні, серед свого населення, а також на міжнародному рівні маніпулюючи інформацією на свою користь.

Одним із основних аспектів цього впливу є медіа. Російська пропаганда активно використовує різні медіа, включаючи телебачення, радіо, інтернет-ресурси та соціальні мережі, для поширення своїх ідеологічних позицій. Вона включає в себе розповсюдження дезінформації, маніпуляцію фактами, створення негативного образу України та українців, а також спроби замовчування фактів про реальну ситуацію в окремих регіонах нашої держави.

В контексті сучасної інформаційної битви та гібридної війни надзвичайно важливою та критичною є необхідність захисту цивільного населення та особового складу підрозділів Збройних Сил України від негативного інформаційного впливу російської федерації. В цих умовах інформаційні технології і засоби стали потужним інструментом ведення війни, розпалюючи конфлікти, спотворюючи факти та маніпулюючи громадською думкою. Військовослужбовці нашої армії потребують моральної підтримки і високого бойового духу, особливо під час активних воєнних операцій.

За час ведення війни російська пропаганда невдало намагається дискредитувати українську армію, поширюючи дезінформацію, з метою зниження морального духу і заохочення до дезертирства або капітуляції, активно розповсюджує неправдиві та спотворені інформаційні матеріали про

події на військових фронтах, робить спроби отримання секретної інформації або важливих планів та тактики, створює середовище негативного ставлення громадськості до війни і намагається підірвати довіру до власних військових сил.

Російська пропаганда є масованою та небезпечною, тому захист особового складу від її впливу є необхідною мірою для забезпечення ефективної оборони, збереження бойового духу, командної дисципліни, інформаційної безпеки та громадської підтримки воєнних операцій. Це допоможе зберегти військову силу країни і забезпечити її національну безпеку.

Тобто російська федерація проводить заходи гібридної війни проти населення нашої держави, що в даному контексті виражається в проблемі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості в умовах гібридної війни. З огляду на це інформаційний простір України став насиченим негативними подіями, що має негативний вплив на громадян, впливає і на морально-психологічний стан (МПС) особового складу Збройних Сил України. Не достатній розвиток системи стратегічних комунікацій і недосконалість інформаційної політики держави дещо ускладнюють боротьбу проти гібридних загроз. За цих умов на провідну роль виходить забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості (військовослужбовця), суспільства, збройних сил, держави.

Джерелом зовнішніх загроз є спотворена противником інформація, що призводить до невірної сприйняття інформації населення і грає на руку російській федерації. В інформаційних атаках на свідомість українців беруть участь фахівці, які знають як змінювати свідомість особистості та впливати на її морально-психологічний стан (МПС).

Проблему інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни останнім часом вивчали вітчизняні науковці та практики В.Алещенко [1], Хайрулін О.М. [9, 10]. Ігровий імператив сучасної війни. Рекомендації державним і безпековим

суб'єктам щодо модернізації засобів протистояння воєнно-політичним ризикам і загрозам. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : колективна монографія. В. Азарова, Хайрулін О.М. Інформаційно-психологічна безпека особистості в контексті мовної гри, інформаційно-психологічний вплив противника та протидія йому в умовах гібридної війни І.Юзова, П.Пацек [11], Інформаційна безпека в умовах гібридної війни С. Запорожець [3], та інші.

Питання інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни є гострою проблемою і потребує комплексного і системного вивчення та негайного вирішення. Свідомість особистості (військовослужбовця) є ключовим виміром гібридної війни. З огляду на активне використання ворогом форм і методів гібридної війни основним напрямком стає створення ефективного захисту від інформаційно-психологічного впливу, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки як свідомості військовослужбовця, так і суспільства вцілому.

Об'єкт дослідження: інформаційно-психологічна безпека військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.

Предмет дослідження: особливості формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.

Мета і завдання дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.

Відповідно до поставленої мети в кваліфікаційній роботі магістра поставлені та послідовно вирішені наукові завдання:

проаналізувати науково-теоретичні основи дослідження особливостей формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни;

з'ясувати практичні аспекти та проблемні питання організації та забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах сучасного воєнного протистояння;

розробити перспективну модель системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни та експериментально перевірити її дієвість;

розробити рекомендації органам військового управління Збройних Сил України щодо удосконалення системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в сучасних умовах.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань кваліфікаційної роботи магістра використовувався комплекс методів дослідження:

теоретичні: аналіз і систематизація наукових підходів у дослідженні особливостей формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни, нормативно-правових документів з питань морально-психологічного забезпечення військ (сил);

емпіричні: опитування, спостереження та аналіз практичних ситуацій; анкетування та інтерв'ювання військовослужбовців.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що ефективний інформаційно-психологічний вплив має бути підкріплений добре обґрунтованою стратегією та етичними принципами. Використання цього впливу повинно бути спрямоване на підвищення загальної готовності та ефективності військового особового складу, збереження моральних цінностей та підтримку принципів прав людини. Загалом, запобігання

негативному інформаційно-психологічному впливу противника є важливим компонентом підтримки бойової готовності та ефективності Збройних Сил України.

Матеріали кваліфікаційної роботи магістра можуть бути реалізовані в військах, що сприятиме покращенню морально-психологічного стану та захисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Структура та обсяг магістерської. Складається зі вступу, трьох розділів та висновку. Повний обсяг магістерської роботи становить 81 сторінок, з них – 2- сторінки займають списки літератури.

Апробація матеріалів дослідження.

1. Актуальні проблеми формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни : матеріали збірника науково-практичного семінару “Система морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України : уроки російсько-української війни” від 24 листопада 2022р., НУОУ, Київ, С.148-151.

2. Особливості організації інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни : Збірник наукових праць слухачів інституту стратегічних комунікацій, НУОУ, м. Київ. 2024, ч.4. С. 51-56

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

1.1. Загальна характеристика науково-теоретичних підходів у дослідженні особливостей формування інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни

Сьогоднішню епоху можна назвати унікальною в людській історії. Світ входить в нову фазу свого розвитку — інформаційну, що в свою чергу створює війни нового покоління — гібридні війни. Особливістю цього різновиду збройної боротьби є досягнення політичних, економічних та соціальних цілей без використання збройного протистояння військових формувань, перевага використання нових інформаційних методів і засобів, спрямованих на дестабілізацію обстановки країні «зсередини», через постійний вплив на свідомість громадян, особливо представників збройних сил.

Географічне положення України та бажання основної маси населення інтегруватись в цивілізоване суспільство обумовлюють ряд політичних, економічних та інших інтересів до нас з боку російської федерації, що полягає у безперервному інформаційно-психологічному впливі на нашу країну у всіх сферах нашої діяльності. Тобто російська федерація проводить заходи гібридної війни проти населення нашої держави, що в даному контексті виражається в проблемі забезпечення інформаційно-психологічної

безпеки особистості в умовах гібридної війни. З огляду на це інформаційний простір України став насиченим негативними подіями, що має негативний вплив на громадян, впливає і на морально-психологічний стан (МПС) особового складу Збройних Сил України. Не достатній розвиток системи стратегічних комунікацій і недосконалість інформаційної політики держави дещо ускладнюють боротьбу проти гібридних загроз. За цих умов на провідну роль виходить забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості (військовослужбовця), суспільства, збройних сил, держави.

Джерелом зовнішніх загроз є спотворена противником інформація, що призводить до невірної сприйняття інформації населення і грає на руку російській федерації. В інформаційних атаках на свідомість українців беруть участь фахівці, які знають як змінювати свідомість особистості та впливати на її морально-психологічний стан (МПС).

"Інформація - це найсильніша зброя, яку ви можете використовувати, щоб змінити світ." Цей влучний вислів колишнього президента ЮАР Нельсона Мандели виражає собою розуміння того, що інформація є потужним інструментом, здатним впливати на світ і змінювати його. Коли людина має доступ до правильної інформації, вона може використовувати її, щоб усвідомлювати проблеми, розуміти складні ситуації, формувати свою думку та робити обдумані рішення.

Інформація може впливати на суспільство, економіку, політику, культуру, технології і інше. Вона може стимулювати зміни, сприяти розвитку та прогресу, а також розв'язанню проблем і подоланню викликів.

Проте, наскільки потужною буде ця "зброя" відповідає тому якою є якість і достовірність інформації, яку ми споживаємо. Недостовірна, викривлена або непідтверджена інформація може завдати шкоди, тому важливо бути критичним до джерел інформації та перевіряти її достовірність перед тим, як використовувати для впливу на світ і оточуючий нас контекст.

Якщо у давні часи, люди отримували інформацію зовсім іншими примітивними способами, такими як записи на дощечках чи папірусі,

передавали рукописи та поручні листи, то у сучасному світі інформаційний простір надає нам безліч можливостей для її отримання. Зараз майже немає людини яка не має прямого і швидкого доступу до інформації. До основних джерел можемо віднести:

1. Інтернет. Інтернет є основним джерелом інформації в сучасному світі. Ми можемо шукати інформацію за допомогою пошукових систем, відвідувати веб-сайти, читати блоги, переглядати новини, дивитися відео, слухати подкасти та багато іншого;

2. Соціальні мережі. Соціальні мережі стали потужним засобом отримання інформації та новин. Люди діляться своїми думками, ідеями, новинами та відомостями на платформах, таких як Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn і багато інших;

3. Цифрові медіа. Ми можемо споживати різноманітний медіа-контент в цифровому форматі, такий як фільми, серіали, музика, подкасти, електронні книги та інші розважальні твори;

4. Мобільні додатки. Додатки на смартфонах та планшетах дозволяють отримувати інформацію в реальному часі, сповіщення про новини, статуси та інші оновлення;

5. Електронна пошта. Електронна пошта залишається популярним засобом комунікації та отримання інформації, також дозволяє споживачам отримувати новинні листи та інформаційні розсилки;

6. Відео-хости та стрімінгові платформи. Сервіси, такі як YouTube, Netflix, Twitch та інші, надають доступ до відео-контенту, що допомагає отримувати інформацію у вигляді відеороликів, трансляцій та онлайн-конференцій;

7. Месенджери та чати. Додатки для миттєвого обміну повідомленнями дозволяють отримувати інформацію від друзів, колег, новинних сервісів тощо.

В епоху інформаційних технологій, коли медіа стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя до класифікацій основних систем, на

думку медіапсихологинь Л.А. Найдьонової та Н.І. Череповської, додається феномен «людина-медіа», який відображає глибокий взаємозв'язок і взаємодію між людьми та масовими комунікаційними засобами. Загалом, феномен "людина-медіа" свідчить про те, як сучасні медіа-технології та соціальні мережі демократизували засоби масової комунікації, дозволяючи звичайним людям знайти свою аудиторію, створити свій унікальний голос та впливати на суспільство навіть без прив'язки до традиційних медіа-компаній.

Водночас необмежений доступ до інформації, хоча може здатися на перший погляд цілком позитивним явищем, має свої власні недоліки і негативні наслідки. До них можемо віднести:

1. Інформаційне перенавантаження. Велика кількість доступної інформації може призвести до перенасичення інформацією. Людина стає жертвою інформаційного перенавантаження, коли вона не може ефективно обробляти, фільтрувати та аналізувати великі обсяги даних. Це може впливати на її концентрацію, пам'ять та здатність приймати рішення;

2. Розповсюдження дезінформації та фейкових новин. Вільний доступ до інформації може стимулювати швидке поширення дезінформації та недостовірної інформації. Легкість з якою новини, факти або думки можуть поширюватися в інтернеті може спричинити паніку, впливати на суспільство та спричиняти конфлікти;

3. Приватність та безпека. Необмежений доступ до інформації може порушити приватність людей. Зібрана інформація може використовуватися без дозволу або викрадатися для зловживання, шахрайства, атак на кібербезпеку та іншої злочинної діяльності;

4. Залежність від технологій: Постійний доступ до інформації через пристрої та мережі може призвести до залежності від технологій. Це може негативно вплинути на фізичне та психологічне здоров'я, а також на міжособистісні відносини;

5. Збільшення розбіжностей у суспільстві. Необмежений доступ до інформації може призводити до збільшення розбіжностей у суспільстві.

Люди можуть знаходитися в інформаційних "еко-камерах", де вони отримують інформацію, яка відповідає їхнім власним переконанням та поглядам, що призводить до більшої політичної і соціокультурної поляризації;

6. Втрата навичок критичного мислення. Завдяки безлічі інформації може виникнути тенденція підходити до інформації пасивно і не задавати питань про її достовірність або джерело. Це може призвести до втрати навичок критичного мислення та здатності до аналізу інформації об'єктивно.

На думку канадського медіа-теоретика і філософа Маршалла Маклюєна, який став відомий своїми роботами в галузі медіа-теорії, зокрема за своїм твором "Розуміння медіа: Зовнішні розширення людини", характерні засоби спілкування і технології масової комунікації (такі як преса, радіо, телебачення, Інтернет та інші) впливають не тільки на вміст інформації, яку ми сприймаємо, але й на наше сприйняття світу, культури і суспільства. Одна з його найвідоміших фраз - "засіб є повідомленням" ("the medium is the message") вказує на те, що сама технологія медіа впливає на те, як сприймається інформація, незалежно від конкретного вмісту. Наприклад, формат новин у телевізійних програмах відрізняється від формату новин у газетах, і це змінює спосіб, яким ми сприймаємо та розуміємо інформацію.

Кожен формат медіа має свої унікальні характеристики і вплив на наш спосіб сприйняття інформації. Ось деякі загальні спостереження:

1. Текстовий формат (газети, журнали, книги). Текстовий формат дозволяє більше глибоко аналізувати інформацію. Він заохочує читачів роздумувати над контентом, має нахил до розкриття деталей та аргументації. Люди, які люблять читати, часто знаходять у цьому форматі задоволення від пошуку знань і вдосконалення своїх здібностей критичного мислення;

2. Аудіо формат (радіо, подкасти, аудіокниги). Аудіо формат є зручним для людей, які ведуть активний спосіб життя. Люди можуть слухати подкасти або радіо під час подорожей, фізичних вправ або рутинних справ

удома. Однак, візуальний аспект може бути обмеженим, що призводить до меншої глибини сприйняття порівняно з текстовим форматом;

3. Відео формат (телевізійні передачі, фільми, відеоблоги). Відео формат має потужний вплив на наше сприйняття завдяки комбінації візуальних та аудіальних елементів. Це дозволяє передати емоції, настрій і атмосферу, що робить його привабливим для багатьох людей. Однак, велика кількість візуальних і аудіоелементів може призвести до перенасичення інформацією, що ускладнює концентрацію;

4. Соціальні медіа (Facebook, Instagram, Twitter). Соціальні медіа володіють унікальними можливостями для взаємодії з іншими користувачами і створенням власного контенту. Однак ці платформи часто сприяють швидкому і поверхневому сприйняттю інформації. Велика кількість коротких повідомлень і візуального контенту може знизити глибину розуміння.

Отже, медіа є невід'ємною частиною сучасного світу і відіграють критичну роль у розвитку суспільства та взаємодії людей. Медіа забезпечують доступ до актуальної інформації з усього світу. Це дозволяє людям бути освіченими, усвідомлювати події і тенденції, які відбуваються в суспільстві, політиці та економіці. Загалом, вони відіграють ключову роль у побудові інформованого, розуміючого та зв'язаного сучасного суспільства. Збалансоване та відповідальне використання медіа є важливим для забезпечення якісної інформації та розвитку освіченого громадянства.

Особливу роль відіграє вплив медіа на свідомість населення під час конфліктів. Особливо добре це спостерігається зараз під час російсько-української війни яка набула широкого масштабу у інформаційному просторі. Цей конфлікт супроводжується інтенсивним і постійним інформаційним потоком, який поширюється через різні медіа-платформи. Ось деякі способи впливу медіа на стан населення під час війни:

1. Психологічний вплив. Зображення та репортажі з війни можуть сильно впливати на психологічний стан людей. Сцени жахів та реалій,

страждання цивільних, поранені та загиблі військовослужбовці - все це може призводити до стресу, тривоги, тривожних розладів і травматичних наслідків для глядачів;

2. Формування думок та поглядів. Медіа мають великий потенціал впливати на уявлення про причини, наслідки та справедливість воєнного конфлікту. Залежно від того, хто контролює медіа, із певними позиціями можуть акцентуватися або приховуватися певні факти, що може формувати думки та погляди громадськості;

3. Маніпуляція і пропаганда. Сторони конфлікту можуть застосовувати медіа для спотворення інформації або підбавлювання націоналістичних чи ворожих почуттів населення. Це може призводити до подальшого ескалації конфлікту та поглиблення непорозуміння;

4. Згуртування та підтримка. Медіа можуть також зміцнювати національну або етнічну ідентичність під час війни. Вони можуть викликати відчуття групової єдності та підтримки, що сприяє воєнним зусиллям.

В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій став можливим феномен прихованої інформаційної війни. Дослідники Зінов'єв А. А., Дугін А. Г. та Коровін В. М говорять про те, що нова глобальна війна вже йде. Вона не оголошувалася офіційно, і прихована від погляду пересічних громадян, але веде людство до глибоких змін в сфері розстановки сил на світовій арені. Термін «інформаційна війна» вперше було згадано у праці головного організатора інформаційної війни проти радянського союзу «Таємна капітуляція» А. Даллеса. Пізніше цей термін став активно згадуватися у пресі, особливо після проведення в 1991 р операції «Буря в пустелі».

Інформаційна війна (також відома як кіберінформаційна війна) - це конфлікт між державами, організаціями або групами, який відбувається у сфері інформації та комунікацій. Вона використовується для поширення впливу, маніпулювання думками та перекручення фактів на цільові аудиторії

з метою досягнення певних політичних, економічних, військових або соціокультурних цілей.

Досліджуючи інформаційну війну в контексті психологічних теорій, В. А. Лисичкін і Л. А. Шелепін вказують, що її об'єктом є когнітивно-емоційна сфера індивідів, а головною метою – управління інтелектуально-психологічними та соціокультурними процесами, обов'язковим елементом якого виступає неусвідомленість даного впливу особами, схильними до завуальованому впливу і наступними лінії запрограмованої поведінки.

Одним із яскравих прикладів держав які ведуть інформаційну війну є росія. З огляду на це інформаційний простір України став насиченим негативними подіями, що має негативний вплив на громадян, впливає і на морально-психологічний стан (МПС) особового складу Збройних Сил України. Не достатній розвиток системи стратегічних комунікацій і недосконалість інформаційної політики держави дещо ускладнюють боротьбу проти гібридних загроз. За цих умов на провідну роль виходить забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості (військовослужбовця), суспільства, збройних сил, держави.

Джерелом зовнішніх загроз є спотворена противником інформація, що призводить до невірної сприйняття інформації населення і грає на руку рф. В інформаційних атаках на свідомість українців беруть участь фахівці, які знають як змінювати свідомість особистості та впливати на її МПС.

У російсько-українській війні росія використовує різноманітні методи для спотворення інформації з метою впливу на світову думку, створення сприятливого образу для себе і дискредитації України та інших країн, які підтримують Україну. Ось деякі з основних методів, які використовує Росія:

1. Російська пропаганда, яка активно використовується для поширення неправдивої інформації, змішування фактів зі спотворенням та вигадками, щоб створити негативне враження про Україну та українських громадян;

2. Російські хакери і боти, які розповсюджують дезінформацію та фейкові новини через соціальні мережі, медіа та інтернет-ресурси. Це дозволяє створювати ілюзію широкої підтримки своїх.

Наприклад, починаючи з 2014 року у багатьох випадках Росія спотворювала обставини щодо інцидентів, що трапилися на окупованих територіях або на лінії розмежування, звинувачуючи Україну в провокаціях та порушенні перемир'я. Російські ЗМІ часто намагалися зображати українських військових як агресорів і розповсюджували відео, які спотворювали ситуацію на зазначеній території. Російська пропаганда створювала інформаційно-психологічний вплив методами маніпуляцій і вигадкування фактів, щоб дискредитувати український уряд та змусити міжнародне співтовариство підтримувати її позицію.

Отже, під час інформаційної війни Росія активно використовує усі доступні методи для досягнення своїх політичних та військових цілей під час конфлікту з Україною. Це підкреслює важливість критичного ставлення до інформації, яка надходить з різних джерел, і перевірки фактів перед прийняттям будь-яких висновків.

Метою інформаційної війни з боку російської федерації є інформаційно-психологічний вплив на мислення, емоції та поведінку українського населення і військовослужбовців Збройних Сил України з метою зниження їх довіри до влади, віри у перемогу та бойової ефективності останніх.

Розглядаючи саме інформаційно-психологічний вплив противника на військовослужбовців ЗСУ під час війни можемо виділити наступні:

1. Пропаганда та дезінформація. За допомогою засобів масової інформації, соціальних медіа та інтернету, противник поширює дезінформацію та пропаганду, щоб викривати негативний образ ЗСУ, створювати паніку серед військовослужбовців, а також підбурювати протести або відмови від бойової роботи;

2. Психологічний тиск та психологічні операції. Ворожі війська здійснюють дії, спрямовані на створення психологічного тиску, такі як постійні обстріли, облоги, загрози суспільними катастрофами та інші методи, що призначені викликати почуття страху, безпорадності та безвихідності у військовослужбовців;

3. Маніпулювання інформацією. Противник змінює спосіб подання інформації про поточну війну та ситуацію на полі бою з метою збити з пантелику військовослужбовців ЗСУ, порушити їхню довіру до командування, збурити їх думки і дії;

4. Підривна пропаганда. Застосування інформаційного впливу може змушувати військовослужбовців сумніватися у правильності своїх вчинків або місії, викликати дезертирство або інші негативні дії, що дезорганізують армію зсередини.

Тому дуже важливо для командирів підрозділів забезпечити інформаційну безпеку особистості. Інформаційна безпека особистості – це стан людини, у якому їй не може бути завдано шкоди шляхом здійснення впливу на навколишній інформаційний простір. Під інформаційно-психологічною безпекою розуміють стан захищеності громадян від негативних інформаційно-психологічних впливів. Вона характеризується захищеністю психіки й свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукування до самогубства, образ та інше.

Отже, інформаційно-психологічний вплив може бути надзвичайно ефективним у російсько-українській війні для росії якщо не створювати умови для його виявлення та блокування, оскільки він впливає на психологічний стан військовослужбовців і може викликати зміни їх дій на полі бою. Тому, збільшення психологічної стійкості та обізнаності військовослужбовців щодо інформаційної боротьби є важливим завданням для успіху воєнних дій. У контексті сучасних воєнних конфліктів, де інформаційна боротьба стала більш важливою, захист військовослужбовців

від інформаційно-психологічного впливу стає основним та надзвичайно критичним завданням для збереження бойової ефективності та успішності військових операцій.

1.2. Нормативні особливості та практичні аспекти організації та забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах сучасного воєнного протистояння

Інформаційна безпека – важлива складова національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєвоважливих інтересів людини, суспільства і держави. Слід зазначити, що інформаційна безпека є не лише самостійною складовою національної безпеки, але й складовою інших сфер національної безпеки держави, спрямованою на забезпечення національних інтересів у цих сферах Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. Відповідно до ст. 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки держави стоїть на одному рівні із захистом суверенітету й територіальної цілісності України, забезпеченням її економічної безпеки якнайважливішими функціями держави Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР.

Інформаційна безпека особистості – це стан людини, у якому їй не може бути завдано шкоди шляхом здійснення впливу на навколишній інформаційний простір. Під інформаційно-психологічною безпекою розуміють стан захищеності громадян від негативних інформаційно-психологічних впливів. Вона характеризується захищеністю психіки й свідомості від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукання до ворожнечі, самоушкодження, самогубства, образ та інше.

Відповідно до змісту ст. 17 Конституції України забезпечення економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Але повноваження та функції державних органів, а саме в частині забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, залишаються неконкретизованими. Закон України «Про національну безпеку України» ч. 4 ст. 3 вказує, що державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України. Стратегія національної безпеки України, а також Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія інформаційної безпеки визначають потенційні загрози інформаційній безпеці України в сфері інформації, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних. Метою Стратегії інформаційної безпеки є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина.

Досягнення мети здійснюватиметься шляхом ужиття заходів щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, у тому числі спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, спрямованих на підриг державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та держави, створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки.

Правовою основою Стратегії є Конституція України, закони України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Питання, пов'язані із кібербезпекою, визначаються Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447.

Реалізація Стратегії розрахована на період до 2025 року.

Терміни, що вживаються у Стратегії, мають таке значення:

інформаційна безпека України - складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом;

інформаційна загроза - потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні;

інформаційні заходи оборони держави - сукупність скоординованих дій, які готуються та здійснюються суб'єктами забезпечення національної безпеки і оборони України в мирний час, в особливий період, в умовах

воєнного або надзвичайного стану щодо прогнозування та виявлення інформаційних загроз у воєнній сфері, запобігання, стримування та відсічі збройній агресії проти України, протидії інформаційним загрозам з боку держави-агресора, а також здійснення інших необхідних дій в інформаційному протиборстві;

антикризові комунікації - комплекс інформаційних заходів, що реалізуються державними органами України з метою запобігання виникненню кризової ситуації і передбачають їх діалог із цільовою аудиторією з питань, що стосуються загрози виникнення кризової ситуації і протидії їй;

кризові комунікації - комплекс заходів, що реалізуються державними органами України у кризовій ситуації і передбачають їх діалог із цільовою аудиторією з питань, що стосуються кризової ситуації і протидії їй;

стратегічні комунікації - скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави - публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави;

стратегічний наратив - спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію;

урядові комунікації - комплекс заходів, що передбачають діалог уповноважених представників Кабінету Міністрів України з цільовою аудиторією з метою роз'яснення урядової позиції та/або політики з певних проблемних питань. Водночас у наведених нормативних документах не акцентується на тому, що головним завданням нашої держави є забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, захищеність її психіки та свідомості від негативних інформаційних впливів.

1.3. Проблемні питання організації та забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України у сучасних умовах (за досвідом російсько-української війни)

Інформаційна безпека збройних сил як найважливішого державного інституту є запорукою безпеки самої держави. Захист військових інформаційних ресурсів має стати пріоритетним завданням фахівців з безпеки. Щоб якнайкраще нейтралізувати загрози, першочергово їх необхідно ідентифікувати та класифікувати за походженням, характером впливу, ступенем небезпеки. Експерти поділяють види джерел загроз на дві групи: внутрішні; зовнішні. Іноді в одному явищі можна виявити зовнішні та внутрішні джерела загроз. Це може статися, коли спрямована дія, що походить ззовні, транслюється через операторів, розташованих у країні. Сьогодні такі підрозділи мають у своєму розпорядженні новітні електронні засоби поширення інформаційних потоків. Одним із основних джерел інформаційних загроз також є напруженість або дестабілізація суспільно-політичної обстановки в місцях дислокації Збройних Сил. Створення штучно нагрітої атмосфери, провокування кадрових конфліктів з місцевим населенням, іноді навіть масових заворушень, викликаних цілеспрямованим інформаційним впливом, стають серйозними загрозами для стабільності обстановки у військовій частині та у військах загалом. Протистояти їм можна лише проводячи цілеспрямовану психолого-просвітницьку роботу з особовим складом, паралельно контактуючи з регіональною владою з метою недопущення провокаційної роботи засобів масової інформації та інших джерел поширення інформаційних атак. Важливою загрозою є спрямований вплив на моральний стан військ шляхом фальсифікації фактів військової історії, посилення соціальної напруги, спроб втягнути особовий склад у розгортання політичних конфліктів. Виконавцями таких погроз інформаційного характеру найчастіше виступають медіа, спрямовані на

створення напруженої ситуації. У ряді випадків навіть контакт особового складу з представниками преси може стати способом спеціальної обробки поданої ними інформації, що призведе до можливої втрати бойового духу особового складу. Іноді заходами такого впливу досягаються не тільки психологічні зриви, що призводять до військових злочинів чи дезертирства, а й створення у військах угруповань, спрямованих на свідомий підрив обороноздатності країни. Українська православна церква московського патріархату є серйозною загрозою інформаційній безпеці армії. Військовослужбовець, який пройшов спеціальну психологічну терапію, вважає себе вже не військовослужбовцем, а релігійною громадою, виконує радше вказівки «батюшек», ніж накази командування. Такий боєць стає серйозною загрозою для інформаційної безпеки військових частин, які виконують завдання із оборони і територіального захисту цілісності України. Технічні загрози інформаційного характеру стосуються як функціонування інформаційних систем, що використовуються у військах, у тому числі систем управління, так і збереження конфіденційної інформації, що передається військовими каналами зв'язку. Види технічних загроз діяльності Збройних Сил можуть бути різного характеру: від умисного пошкодження систем і крадіжки інформації до недбалості окремих співробітників. Заходи захисту в цьому випадку передбачатимуть підвищення рівня безпеки автоматизованих систем управління та навчання персоналу необхідним вимогам захисту інформації. Згідно даних Служби безпеки України одним з найнадійнішим антивірусом є «ESET NOD32», але часто на практиці відбувається зволікання з впровадженням нових програмно-технічних засобів, здатних протистояти загрозам з боку противника. Така затримка зумовлена особливостями функціонування системи державних закупівель і як така стає загрозою безпеці. У рамках цього виду атаки можна розглядати навмисне пошкодження техніки і ліній зв'язку, що іноді відбувається з вини особового складу, місцевого населення, а також в результаті цілеспрямованої діяльності противника. Порушення систем життєзабезпечення військового корабля,

викликане недбалістю або спланованими атаками, може призвести до загибелі екіпажу. Контроль за збереженням військової техніки – одне з найважливіших завдань, яке стоїть перед відповідальними військовослужбовцями. Надзвичайно важливою стає загроза внесення неправдивої інформації в систему відстеження можливої атаки. Зберігається ризик спрацьовування систем ППО через неправдиву інформацію, надіслану противником навмисно. Уявні загрози в минулому мало не призводили до початку ядерної війни, зараз цей ризик зменшився, але він залишився. Серйозною проблемою сьогодні є недостатня розвиненість законодавчої бази щодо захисту інформації та протидії новим загрозам. Значна кількість явищ інформаційного простору досі не класифікована та не відображена в нормативних актах, що ускладнює застосування заходів відповідальності за вчинення будь-яких дій чи організацію діяльності, яка може завдати шкоди інформаційній безпеці Збройних Сил України та безпосередньо військовослужбовцям. Але ці напрямки розвиваються, приймаються нормативно-правові акти, які законодавчо регулюють допустимість використання в техніці, що постачається у війська, тих чи інших технологій іноземного виробництва. З моменту оголошення воєнного стану в Україні прийнято зміни до нормативно-правових актів з урахуванням реалій війни. Вони стосуються регулювання окремих аспектів інформації, правовідносин щодо заборони розповсюдження певної інформації з урахуванням її суспільно небезпечного характеру; врегулювання важливих моментів щодо технічного запису інформації в умовах воєнного стану; встановлення або посилення відповідальності за поширення певної інформації; регламентація процесуальних дій щодо отримання інформації. Так, Верховна Рада прийняла законопроект про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеофіксацію пересування Збройних Сил України та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану. 22 березня 2022 року набув чинності Закон України, який спрощує проведення слідчих дій та тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий може фіксувати комп'ютерні дані на місці

обшуку, навіть якщо про це не вказано в дозволі: зміни до Кримінально-процесуального кодексу [6] . Посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та розповсюдження забороненої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 3 березня 2022 року № 2110-IX Закони України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та розповсюдження забороненої інформаційної продукції. До зовнішніх джерел загроз слід віднести ті, які знаходяться за межами території України чи її союзників. Цей вид загроз різноманітний, противник розробляє та регулярно використовує нові інформаційно-психологічні заходи для особового складу. При цьому застосування нових видів інформаційної зброї, частина з яких спрямована на виведення з ладу інформаційних систем, а частина – на прямий психологічний вплив на особовий склад, стає цілком реальною загрозою. При цьому механізм дії такої зброї, на думку аналітиків, заснований на використанні ультразвуку, електромагнітних полів, мікрохвиль різної природи. Не виключено застосування медичних та хімічних засобів, які допоможуть зорієнтувати поведінку військовослужбовців у мирний час та бойову обстановку. Такі засоби проведення психологічних операцій можуть бути застосовані в тих місцях, де в поточних конфліктах беруть участь збройні сили України. У пресі згадується велика кількість видів психологічної зброї, але офіційних підтверджень її використання поки немає. Ні для кого не секрет, що у збройних силах російської федерації є спеціальні підрозділи інформаційно-психологічного впливу. Їх діяльність вивчається лише на рівні профільних науково-дослідних інститутів, а заходи боротьби з новими загрозами розробляються та активно впроваджуються в практику. Часто застосування цілеспрямованого інформаційного впливу заздалегідь ретельно готується роботою засобів. Військовослужбовці зобов'язані вміти класифікувати та ідентифікувати такі загрози, для чого необхідно провести відповідну підготовку. Найбільш серйозною проблемою безпеки є соціальні мережі, за

допомогою яких військовослужбовці можуть випадково оприлюднити важливу інформацію. Одним із основних завдань захисту безпеки держави має стати виявлення таких загроз та їх своєчасне усунення. Заходи, які можуть бути застосовані для захисту інформації та забезпечення безпеки, також поділяються на дві групи: захист інформаційних систем від пошкодження та інформації від витоку та перехоплення; – захист психіки особового складу від цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу. Ці заходи мають здійснюватися комплексно, на основі нових наукових розробок і програмних продуктів. Перша група заходів: – захист об'єктів військової дислокації та розташованої в них комп'ютерної техніки від пошкодження вогнем або іншого навмисного виведення з ладу; – захист систем від віддаленого вторгнення зловмисника, зокрема з установкою програмних продуктів, що забезпечують повний захист периметра від вторгнень, захист інформації, яка становить державну або військову таємницю, від витоку чи умисного розкрадання; – радіоелектронний захист; – використання захищених моделей комп'ютерів і програмного забезпечення, які не можуть бути пошкоджені заздалегідь створеними проблемами в їх кодах; – розробка засобів електронної розвідки; – використання соціальних мереж для свідомої дезінформації противника; – захист систем зв'язку. Друга група заходів включає: – запобігання навмисного психологічного впливу на психіку військовослужбовців; – корекція інформації, що транслюється потенційним супротивником. Розробка та впровадження комплексу цих заходів потребує створення окремих підрозділів, що працюють у сфері інформаційної безпеки. Морально-психологічне забезпечення військ передбачає застосування комплексу заходів блокування, які застосовуються під час гібридної війни. Сьогодні існують інститути і аналітичні центри, які спрямували всі свої зусилля на розробку різноманітних методик морально-психологічного стану військ. У рамках цих досліджень вивчаються психологія, безпека психоенергетичної діяльності. Для протидії спрямованому інформаційно-психологічному впливу командування

Збройних Сил України передбачає такі методи: – проведення досліджень методів, спрямованих на психіку; – використання всіх доступних видів психологічної роботи з військовослужбовцями, здійснення цілеспрямованих захисних заходів. Усі ці заходи необхідні для створення стійкого захисту від інформаційного впливу та готовності військовослужбовця до відсікання інформації, яка має ознаки спрямованого впливу з метою дестабілізації його морально-психологічного стану. Напад противника не повинен бути причиною зниження боєздатності військ, їх мотивації, пригнічення волі. Важливим буде проведення виховної роботи та організація дозвілля військовослужбовців. Особливо важливо контролювати тих військовослужбовців, до сфери відповідальності яких входить робота із засобами зв'язку, автоматизованими системами управління та передачі інформації. Вони, швидше за все, стануть об'єктами розробки ворогом. Передбачаючи, який саме комплекс заходів застосує потенційний супротивник, необхідно за допомогою засобів атаки перекрити його можливості. Такі дії, як: – навмисне введення супротивника в оману щодо намічених заходів і способів протидії загрозам інформаційній безпеці;

руйнування засобів зв'язку та інформаційних систем;

внесення свідомих спотворень у роботу інформаційних систем противника;

виявлення опорних пунктів противника, що діють на території України, та їх знищення;

отримання конфіденційної інформації про наміри противника знизити рівень безпеки військ і використання цієї інформації для формування стратегії оборони;

застосування засобів морально-психологічного придушення інформаційних сил противника.

Розробка інформаційної зброї розглядається як окремий напрям оборонної стратегії. Він повинен бути розроблений не тільки для відображення загроз, а й для їх передбачення. Противник досить ефективно

використовує інформаційну зброю, що можна побачити на прикладі країн, які беруть участь у військових конфліктах. Зброя використовується не лише в зонах бойових дій, а й у тих регіонах, які мають стати осередками дестабілізації. Подібна вітчизняна зброя повинна демонструвати такий самий і більш високий рівень ефективності. Практично кожен військовий об'єкт зараз знаходиться в зоні можливого ураження, тому до захисту його безпеки необхідно підходити комплексно. Держава неухильно займається вирішенням цих завдань і нарощує свій оборонний потенціал. Розробка пропрієтарного програмного забезпечення допомагає уникнути системних ризиків. Також власні канали передачі даних в мережі Інтернет повинні забезпечувати можливість спілкування без порушення архітектури Всесвітньої мережі. Тому і на цих етапах має бути створена цілковита безпека для користувачів. Відсутність належного нагляду за постачальниками та підрядниками призводить до того, що військам постачається обладнання, яке забезпечує віддалений доступ потенційного супротивника. У деяких випадках використання таких пристроїв заборонено законом, але ще не все технічне оснащення армії модернізовано. Серйозна вразливість систем автоматизованої системи управління армії також виникає через передачу інформації закритого характеру відкритими лініями зв'язку, що іноді дозволяють собі цивільні фахівці. Цю загрозу необхідно локалізувати якомога швидше. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» загрози національній безпеці України - це явища, тенденції та фактори, які унеможливають або утруднюють або можуть унеможливити чи утруднити реалізацію національних інтересів і збереження національної цінності України.

Висновки до першого розділу

На заміну класичним військовим агресіям, коли застосовуються збройні сили, приходять так звані “гібридні війни”. Сьогодні “гібридна війна” характеризується веденням агресивних військових дій під прикриттям незаконних (неформальних) збройних формувань, одночасним використанням широкого спектру політичних, економічних заходів, із застосуванням інформаційно-психологічного впливу на населення та особовий склад військ (сил).

Таким чином, “гібридна війна” російської федерації проти України показала виняткову необхідність глибокого осмислення проблем морально-психологічного забезпечення застосування військових частин та захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника як одного з основних його завдань.

Захист від негативного інформаційно-психологічного впливу противника повинен здійснюватись постійно як в районах проведення операції об’єднаних сил, так і на всій території країни. Слід зазначити, що безпека морального духу військ в ХХІ столітті багато в чому залежить від безпеки інформаційно-психологічного середовища суспільства, психологічної безпеки військовослужбовців

Питання інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни є гострою проблемою і потребує комплексного і системного вивчення та негайного вирішення. Свідомість особистості (військовослужбовця) є ключовим виміром гібридної війни. З огляду на активне використання ворогом форм і методів гібридної війни основним напрямком стає створення ефективного захисту від інформаційно-психологічного впливу, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки як свідомості військовослужбовця, так і суспільства вцілому

РОЗДІЛ 2

ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

2.1. Сутність та зміст перспективної моделі системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни

Реалізація системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни є етапом практичної реалізації рішення командира (начальника) щодо всебічного забезпечення підготовки та застосування військ в частині, що стосується.

Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування військ (сил) свідчить, що забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців включає такі дії:

- вивчення завдань інформаційно-психологічного впливу противника та мети захисту від нього;

- аналіз можливостей сил і засобів захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника, формулювання висновків з оцінювання ефективності інформаційно-психологічного впливу противника і внесення пропозицій у рішення командира щодо організації захисту;

- організацію тісної взаємодії з командуванням інших військових частин, органами управління військових частин та підрозділів інших силових структур,

які також будуть задіяні у виконанні завдань щодо захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу супротивника;

визначення шляхів і способів вирішення завдань, поставлених командиром та старшим начальником, щодо організації морально-психологічного забезпечення в частині, що стосується забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців (захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника) під час бою (бойових дій);

вибір прийнятних форм і методів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців, визначення цільових завдань, термінів виконання і безпосередніх виконавців;

визначення комплексу заходів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців у плані морально-психологічного забезпечення та доведення відповідних вказівок до виконавців;

організація виконання намічених заходів, аналіз їх ефективності.

Ефективне функціонування системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців неможливе без виконання вимог до його організації:

завчасності – необхідності проведення випереджувальних, контрпропагандистських та інших захисних заходів;

ідейності – визначеності індивідуальних і колективних позицій серед особового складу військ (відстоювання інтересів своєї країни, народу, дотримання національних і військових традицій тощо);

оперативності – своєчасного реагування на зміни в умовах обстановки;

доступності – використання простих аргументів, доказів та оцінок;

комплексності – максимальної активності на всіх напрямках роботи, всебічного охоплення усіх категорій особового складу, тісної взаємодії всіх служб і родів військ для забезпечення ефективного застосування своїх сил і засобів в інтересах захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;

системності і високої інтенсивності – координації, плановості, динамічності і наполегливості усіх зусиль;

емоційності впливу – проведення емоційно-насичених заходів захисту, використання матеріалів, що впливають на емоційну сферу психіки.

Активне функціонування системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців відбувається під час підготовки та виконання бойового завдання і передбачає проведення заходів за такими рівнями:

Перший рівень – випереджувально-профілактичний – передбачає проведення системи заходів із прогнозування негативного інформаційно-психологічного впливу противника, інших інформаційних факторів та запобігання таким факторам. Включає випереджувальну діяльність суб'єктів: командирів (начальників), органів морально-психологічного забезпечення, інших профільних напрямів. Передбачає формування стійкого і керованого морально-психологічного стану особового складу військ (сил), морально-психологічного імунітету (системи світоглядних, національно-патріотичних, психологічних, військово-професійних знань і переконань, що забезпечують морально-психологічну стійкість військ в умовах потенційного інформаційно-психологічного впливу). Це копітка і відповідальна діяльність, що потребує комплексного підходу до моральної та психологічної стійкості військовослужбовців, організованості, бойової злагожденості військ (сил).

Особливо важливою на цьому рівні є діяльність відповідних посадових осіб із формування у свідомості військовослужбовців ідейної бази цінностей, що спирається на патріотизм, професіоналізм, а також почуття обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною, а також діяльність із викриття способів, форм і методів інформаційно-психологічного впливу противника.

Проте не можна вести мову про формування стійкого, здорового і керованого морально-психологічного стану військ без сформованості у особового складу необхідних військово-професійних якостей, потрібного рівня бойової навченості особового складу, ефективного бойового управління,

достатньої укомплектованості військ, належного матеріально-технічного і соціально-правового забезпечення.

Крім того, необхідно враховувати бойовий досвід військ, який сприяє адекватному оцінюванню особовим складом бойової ситуації, прийняттю відповідного рішення щодо виконання поставлених завдань. Ці фактори активно впливатимуть на рівень захищеності військ (сил) від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Головними способами вирішення завдань забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни на рівні військових частин, з'єднань є інформаційно-пропагандистське забезпечення та психологічна підготовка в інтересах.

Основними напрямками діяльності системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни є наступні:

роз'яснення прийомів і техніки ведення противником пропаганди, змісту його інформаційно-психологічних акцій, дій для вирішення своїх політичних та військових завдань;

роз'яснення сутності, цілей, завдань, тематики, форм і методів інформаційно-психологічного впливу противника, його спрямованості, істинних намірів та інтересів, можливостей технічних засобів ПсО,

моніторинг, аналіз та оцінювання сформованості психологічного самозахисту військовослужбовця Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації

навчання військовослужбовців методам, засобам та прийомам психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Другий рівень – оперативного реагування на негативний інформаційно-психологічний вплив противника – передбачає проведення системи контрзаходів, спрямованих на зрив і нейтралізацію впливу противника в умовах активізації інформаційно-психологічного тиску противника, і зосередження на

адекватному контрпропагандистському та інформаційно-пропагандистському впливі, активній профілактиці, управлінні, а також психореабілітаційній і психотренінговій роботі. Одним із головних прийомів нейтралізації негативного інформаційно-психологічного впливу противника, оперативного реагування є випереджувальне інформування, організоване за принципом первинного сприйняття.

До основних оцінних показників забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України належать:

військово-політична обстановка в регіоні ескалації конфлікту та суспільно-політична обстановка в районі ведення бойових дій, нагнітання суперечностей і їх загострення до збройного протистояння;

рівень навченості і наявність досвіду у посадових осіб, що займаються організацією та проведенням заходів захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;

морально-психологічний стан особового складу військ (сил), зокрема здатність військовослужбовців адекватно сприймати інформаційно-психологічний вплив та реагувати на різноманітні пропагандистські матеріали, а також інші способи впливу на інформаційно-психологічне середовище військовослужбовців і їх ставлення до подій,;

укомплектованість військ технічними засобами виховання та ін.

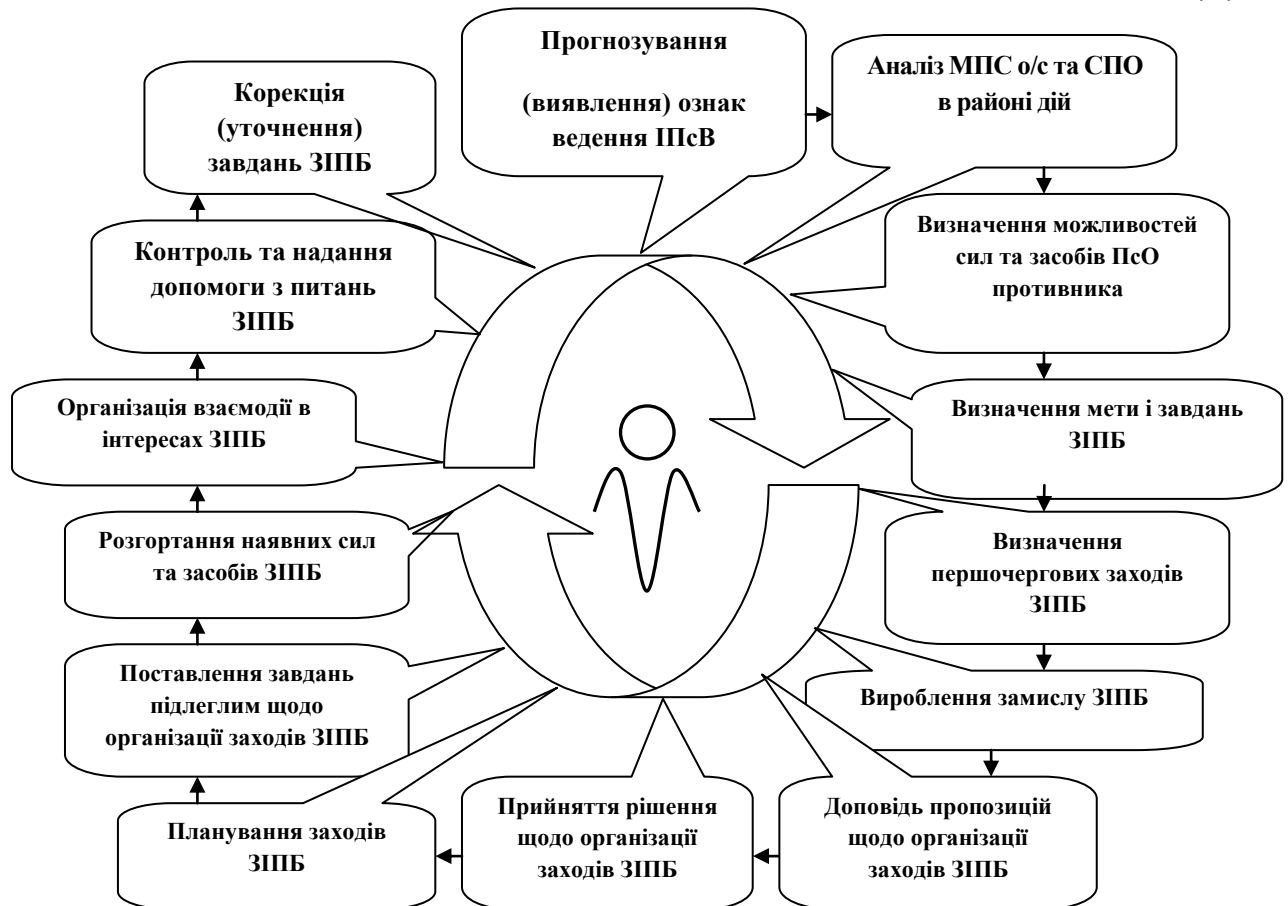
Ці показники дозволять визначити необхідний склад сил і засобів, який буде здатний, спираючись на загальні можливості військ (сил), місцеву інформаційну, поліграфічну, культурологічну базу, забезпечити виконання військами (силами) завдань забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України.

Сьогодні забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України, особливо що стосується аспектів захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу, одночасно покладена на органи розвідки, МПЗ, РЕБ тощо. Все це позначається на ефективності діяльності системи і потребує посилення цієї роботи на рівні

військових частин, з'єднань, чіткого визначення та розмежування функціональних обов'язків посадових осіб, визначення безпосередніх організаторів та виконавців тощо.

На малюнку 2.1. показаний алгоритм діяльності службових осіб військової частини щодо забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України.

Малюнок 2.1.

Важливо зауважити, що на рівні військ (сил) заходи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України організують таким чином: у ході підготовки до бою (бойових дій) здійснюють заходи із прогнозування та запобігання негативного впливу інформаційних факторів; під час бою (бойових дій) здійснюють заходи щодо зриву впливу та нейтралізують наслідки,

Цілеспрямованість зусиль в аспектах забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України цілком

залежить від уміння командирів, штабів інших посадових осіб визначати мету, основні завдання та оптимальні заходи відповідної діяльності.

До основних організаційних заходів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців: удосконалення законодавства держави та координація наукових досліджень в галузі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки; формування на стратегічному рівні державної системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, наприклад, таких як Комітет інформаційної безпеки, підпорядкований Президенту України та наділений функціями дорадчого органу; визначення повноважень органів державної влади та органів державного самоуправління в галузі інформаційно-психологічної безпеки; збереження єдиного інформаційного та духовного простору держави, традиційних устоїв суспільства та суспільної моралі; організація міжнародного співробітництва в галузі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки; аналіз, узагальнення змісту та технологій діяльності державних ЗМІ, а також підрозділів ПО противника у разі проведення інформаційно-психологічних акцій; перегляд, аналіз та висновки із змісту та характеру інформації, що розповсюджується на сторінках Інтернет; організація діяльності кореспондентів вітчизняних та зарубіжних інформагентств кореспондентськими центрами видів ЗС та оперативних командувань; під час ведення бойових дій відновлення системи інформації в умовах знищення противником державних телекомунікацій та виведення з ладу військових засобів інформування особового складу; створення системи підготовки кадрів з проведення ЗНВ та їх подальше працевлаштування.

Випереджувальні (контрпропагандистські) заходи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців перебачають: надання вітчизняним та іноземним кореспондентам інформації про зовнішню та внутрішню політику держави, позитивні процеси, які відбуваються у державі і зокрема у ЗС; розповсюдження через ЗМІ, мережу Інтернет фактів і подій, які будуть сприяти підвищенню іміджу держави та його керівництва; створення сайтів в мережі Інтернет, які будуть висвітлювати політичні, економічні,

оборонні, культурні та інші напрямки діяльності держави, викриття та упередження психологічних акцій противника; здійснення безперервного, об'єктивного, психологічно доцільного інформування органів управління, населення та особового складу ЗС; своєчасне виявлення, попередження розповсюдження негативної інформації, чуток, міфів, а також збір та знищення листівок та інших інформаційно-пропагандистських матеріалів в районах з конфліктними ситуаціями, компактного проживання цивільного населення, пунктах дислокації з'єднань і військових частин, застосування військ.

До силових заходів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців слід віднести розвідку, цілевиявлення та ураження об'єктів інформаційно - психологічного протидіювання противника авіацією, ракетним та артилерійським вогнем, подавлення його засобами радіо - електронної боротьби та інше. За допомогою цього засобу дістається перемога в кількості розповсюджуваної інформації. Сюди ж відносяться і наступні допоміжні заходи: деблокування; ототожнення; призначення завдань засобам протиповітряної оборони для збиття засобів поширення інформаційних матеріалів, таких як повітряні кулі та інші; призначення спостерігачів у підрозділах для виявлення місць викиду листівок та інших пропагандистських матеріалів; призначення команд для збору та знищення цих пропагандистських матеріалів.

Силові заходи здійснюються шляхом координації діяльності правоохоронних органів, органів ВСПР, розвідки, РЕБ ЗС, СБ України і спрямовані на виявлення сил і засобів ПО противника, вживання заходів щодо їх нейтралізації, а під час збройного конфлікту вогневого ураження і електронного придушення.

Головні зусилля системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців зосереджуються на попереджувальній роботі, яка передбачає:

визначення факторів суспільно-політичної, бойової та морально-психологічної обстановки, які можуть бути використані противником для ППВ на населення та наші війська;

вивчення, аналіз та узагальнення змісту, форм, методів, способів та прийомів ППВ противника, прогнозування його можливих наслідків, роз'яснення через ЗМІ, Інтернет в необхідних межах населенню та військовослужбовцям мети, завдань та технологій ПО противника, можливостей їх технічних засобів;

виявлення сил і засобів ПО противника, встановлення їх можливостей, у тому рахунку і бойових, та порядку застосування, вживання заходів щодо придушення, припинення їх діяльності (під час збройного конфлікту вогневе ураження, електронне придушення) телевізійних і радіозасобів, систем супутникового зв'язку, мереж Інтернет, підрозділів ПО противника скоординованими діями розвідки, радіоелектронної боротьби, ракетних військ і артилерії, авіації;

нейтралізацію діяльності інформаційних агенцій, органів ПО противника через випереджене розповсюдження у ЗМІ країни, комп'ютерних мережах Інтернет, органах військового управління фактів і подій, які відбуваються у державі, застосування військ (сил);

попередження (припинення) розповсюдження негативної інформації (чуток) через безперервне, об'єктивне, психологічно доцільне інформування населення, військовослужбовців, своєчасне знищення листівок та інших дезінформаційних матеріалів противника, обмеження індивідуального використання особовим складом радіоприймачів, організація контролю за використанням радіозасобів в підрозділах зв'язку;

організацію взаємодії (співробітництва) з питань проведення заходів захисту від ППВ противника (антидержавницьких сил) з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, з відповідними органами МВС, ДПС України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, СБ України.

Ефективність системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців залежить від скоординованої, своєчасно спланованої та організованої діяльності командування, штабу, начальників родів військ і служб, органів МПЗ у взаємодії з відповідними органами інших військових формувань та правоохоронних органів, органами державної влади та місцевого самоврядування; від можливості на практиці реалізувати принципи випередження, зрозумілості й емоційності заходів, які проводять; урахування особливостей інформаційно-психологічного впливу противника, морально-психологічного стану своїх військ, обстановки в районі дій, інших важливих чинників.

Перспективна модель системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців в загальному вигляді може складатися з наступних компонентів:

1. Моніторинг активності джерел негативного ІПВ.
2. Визначення основного змісту, тез та аргументів офіційної пропаганди, технологій, форм і способів діяльності органів ІПсО, державних медіа противника.
3. Оцінка МПС населення і своїх військ в районі можливого застосування військ (сил), можливості і ступінь негативного впливу.
4. Уточнення та усунення факторів бойової, морально-психологічної обстановки, які активно використовуються противником для дезінформації та деморалізації воєнно-політичного керівництва, населення і військ (сил).
5. Прогнозування можливого розвитку бойових дій, сценарію інформаційної (психологічної) операції противника.
6. Постійне здійснення організаційних, випереджувальних (контрпропагандистських) та силових заходів захисту від ІПВ противника;
7. Широке застосування підконтрольних засобів масової інформації (у теле-, радіо- та Інтернет просторі), ведення за їхньою допомогою пропаганди та створення необхідного сприятливого для виконання завдань інформаційно-психологічного фону.

8. Поширення думок про спроможність української влади керувати державою та приймати раціональні рішення; формування позитивних суджень щодо воєнно-політичного керівництва України та про те, що Збройні Сили України діють в інтересах перемоги над державою-агресором;

9. Поширення поглядів про те, що українська армія на лініях бойових зіткнень з противником вмотивована та здатна якісно вести бойові дії, а також про довіру особового складу до керівництва;

10. Абсолютне виключення з простору на території України російських теле- й радіоканалів. Взяття під контроль регіональних (місцевих) засобів масової інформації звільнених територій тощо;

11. Застосування пропагандистських підрозділів в інформаційних та соціальних мережах (на форумах, у соціальних групах, Інтернет-спільнотах) Створення офіційних та верифікованих джерел інформації.

12. Моніторинг, аналіз та оцінювання сформованості психологічного самозахисту військовослужбовця Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

13. Навчання військовослужбовців методам, засобам та прийомам психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Під час безпосереднього ведення бойових дій особлива увага повинна приділятися вивченню змісту, тез та аргументів друкованої та теле- радіомовної пропаганди противника, а також аналізу можливого негативного психологічного впливу на населення та військовослужбовців з нестійкою психікою, високою психосоматичною провідністю, які в складних ситуаціях можуть стати носіями низького МПС, „індукторами“ індивідуальної і групової паніки.

Нейтралізація психологічних акцій противника пов'язана, головним чином, з роз'ясненням суті, змісту і мети ворожої пропаганди в конкретних умовах бойової обстановки, використанням відповідних технологій для блокування психологічного ефекту, який розраховує отримати противник.

Нейтралізація негативного ППВ противника являє собою по суті руйнування міфів і стереотипів, що створюються і нав'язуються ворожою пропагандою. З цієї точки зору захист від впливу органів ПО противника полягає в корегуванні установок, уявлень, які в певний момент можуть виникнути у частини військовослужбовців і населення нашої держави.

Заходи з нейтралізації психологічних акцій противника здійснюються на основі координації діяльності органів державного і воєнного управління, а також шляхом усунення несприятливих факторів бойової та морально-психологічної обстановки, які використовуються противником.

Керівникам державних органів влади, органів місцевого самоврядування, командирам, офіцерам штабів і органам МПЗ важливо знати і враховувати деякі прийоми і способи зменшення ефективності чи нейтралізації повідомлень противника, які сьогодні застосовуються в ЗМІ. З історії відомо три основних напрями вирішення цієї проблеми.

По-перше, встановлення контролю над приймальними пристроями. Під час Другої світової війни не тільки Німеччина, СРСР, а й Франція вдавалися до конфіскації радіоприймачів. З іншого боку, під час „Бурі в пустелі“ американці були вимушені поширити за допомогою літаків близько 150 тис. компактних транзисторних радіоприймачів, іракська влада в свою чергу вдалася до їх масової конфіскації.

По-друге, використання методу придушення радіосигналу, так зване „глушіння“. Проте, зростання потужності радіопередавачів, чутливості приймачів, супутникові технології призвели до стрімкого росту енергетичних витрат, що унеможлиблює застосування цих засобів з економічних міркувань;

По-третє, ведення контрпропаганди, як комплексу заходів, спрямованих на захист певної системи уявлень, настанов, стереотипів від пропаганди опонента. Перший крок при підготовці контрпропагандистської кампанії – це вивчення пропаганди противника, визначення прийомів, методів, каналів, засобів, цілей кампанії. Другий крок – вивчення аудиторії. Необхідно дуже чітко визначити на яку саме аудиторію спрямована пропагандистська кампанія

опонентів. Отже, постійним завданням постає налагодження системи відстеження або моніторингу суспільних настроїв. Воно покладається на соціологів. Відзначимо, що крім широко відомого методу соціологічного опитування існують і деякі інші, такі як метод фокус-груп.

Вимога наступальності контрпропаганди полягає в необхідності попередити можливі дії опонента і тим самим нейтралізувати їх. Оптимальним є нав'язування своїх тем для дискусій. Тому, кому вдасться сформулювати порядок, може вважати, що на 50% виграв кампанію. Найгірше для контрпропаганди – це її запізнювання. Запізнюючись, контрпропагандист, самий того не бажаючи, продовжує дії пропаганди. Опонент уже перейшов до інших проблем, а захисники лише повторюють його думки.

До другого блоку методів, які мають також профілактичну спрямованість, необхідно віднести методи створення сучасних державних і суспільних систем масової комунікації. Повинна бути розгалужена система інформаційно-аналітичних центрів підтримки прийняття політичних та економічних рішень, система інформування суспільства про діяльність влади, пояснення її кроків. Нагальною необхідністю є розвиток подолання пошматованості українського інформаційного простору.

До третьої групи методів захисту необхідно віднести заходи, які безпосередньо розраховані на мінімізацію наслідків інформаційної операції. Коли масована інформаційна операція досягла етапу дестабілізації життя, влада може обрати наступні стратегії поведінки: а) глухого захисту виправдовувань та плентання за подіями; б) жорсткі заходи (переведення конфлікту із інформаційної площини в реальну, фізичну); в) стратегію гнучкого реагування, яка потребує наявності висококваліфікованих кадрів з проблем інформаційної боротьби, пропаганди, тощо.

Для формування морально-психологічної готовності особового складу доцільно застосовувати метод «психологічного зараження», який є продуктом психічної діяльності на рівні підсвідомості і застосовується для створення бойової напруги, психозу перед атакою і т. п. Для зараження використовують

метод образів , який полягає у створенні психологічного впливу на свідомість воїнів через формування в них системи образів поведінки в бою, прояву своєї ненависті, відношення до ворога.

Певні позитивні результати впливу на психіку дає використання методу демонстрації. Він полягає у відтворенні «психологічної» панорами бою або його конкретних елементів і т. д.

Метод психологічного контрасту полягає в різкій зміні енергетичного (емоційного) рівня подачі інформації . В ньому чергується спокійний тон з сильними емоційними сплесками. Амплітуда емоційного тону постійно змінюється, що активізує і змістовно-смыслову і динамічну сторони мотивації..

Метод психологічних ефектів спрямований на внесення часткових, дозованих змін в психіку воїнів, а метод чуток - полягає в розповсюдженні інформації певного змісту, що має значний вплив на комплекс «підсвідомість - свідомість».

При організації роботи по контролю за негативними психічними настроями серед військовослужбовців широко застосовується весь об'єм методів психології, зокрема, спостереження - систематичне цілеспрямоване сприйняття стилю поведінки військовослужбовців, їх настроїв, розмов, думок, зовнішнього стану (на основі міміки) і т. д. Крім прямого використовується опосередковане спостереження (через інших осіб, які безпосередньо знаходяться в контакті з одним або групою військовослужбовців).

Велике значення має відображення ходу бойових дій в засобах масової інформації. В збройних силах створено і діє широко розгалужена сіть засобів масової інформації. Наявність та ступінь їх впливу не тільки на військовослужбовців, але і на цивільне населення, складність і емоційна напруженість при передачі інформації пов'язаною з діяльністю збройних сил, особливо в бойовій обстановці, потребує обов'язкової цензури і суворої регламентації друкованих та передрукованих матеріалів.

2.2. Експериментальна перевірка перспективної моделі системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України

Для розуміння як саме інформація та пропаганда російської федерації впливає на мислення особового складу було проведено дослідження психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації за допомогою анкетування за авторською анкетою «Рівень сформованості психологічного самозахисту військовослужбовця Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації».

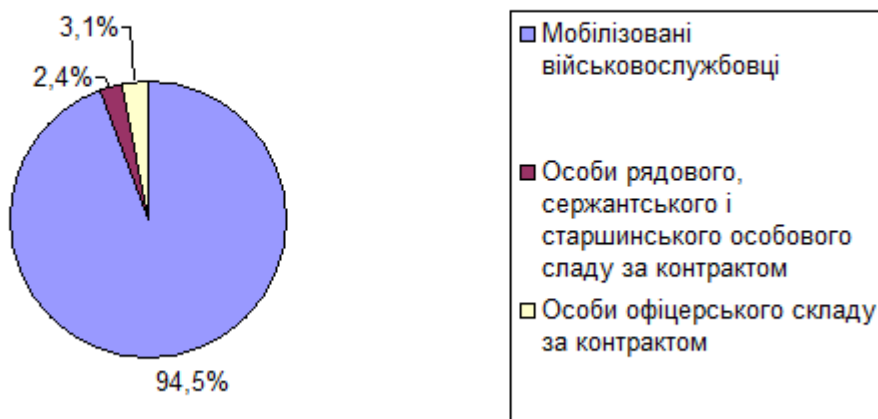
Метою анкетування було виявлення: наявності у військовослужбовців Збройних Сил України знань щодо психологічного самозахисту, негативного впливу інформаційних повідомлень, медіаперцептивної комунікації, інформаційних загроз військового середовища; основних інформаційно-психологічних труднощів, з якими стикаються військовослужбовці Збройних Сил України; ставлення військовослужбовців Збройних Сил України до необхідності психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації та їх зв'язок із з актуальним психічним станом особистості та індивідуальними психологічними властивостями.

За структурою запитань анкета має закриті запитання, які дають повний перелік варіантів відповідей. Питання анкети розроблялись за закритим типом, що передбачали п'ять варіантів відповідей: так; скоріше так, ніж ні; важко сказати; скоріше ні, ніж так; та ні.

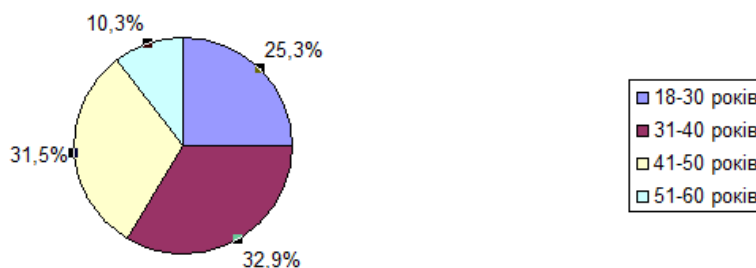
В анкетуванні брали участь 1017 військовослужбовців військової частини А4007 трьох категорій (мобілізовані військовослужбовці; військовослужбовці військової служби за контрактом осіб рядового,

сержантського і старшинського складу; військовослужбовці військової служби за контрактом осіб офіцерського складу обох статей).

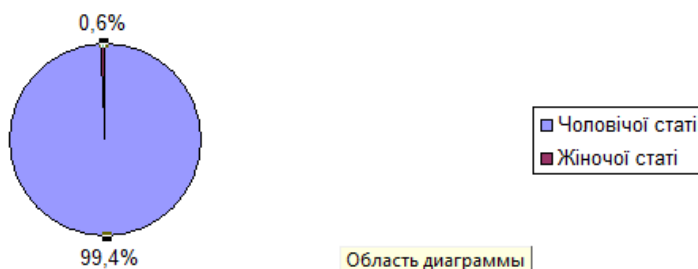
Категорія військовослужбовців ЗСУ

Віковий розподіл опитаних

Військовослужбовці військової служби осіб офіцерського складу

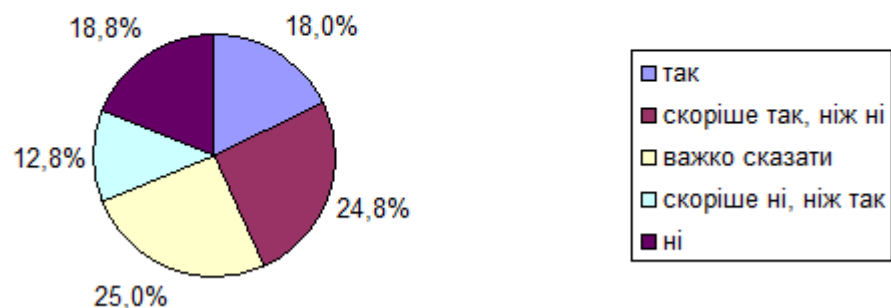

Анкета містить 95 питань: 20 питань анкети спрямовані на розкриття когнітивно-рефлексивних властивостей особистості, що виражаються сформованістю критичного та аналітичного мислення щодо споживання інформації; 24 питання розкривають емоційно-перцептивний компонент,

питання з'ясовують наявність у військовослужбовця емоційного інтелекту, ознак схильності до емоційної запальності та збудливості, викликаних інформаційними повідомленнями; 6 запитань розкривають перцептивні особливості сприйняття інформаційних повідомлень; поведінково-регулятивний компонент анкети містить 13 питань щодо схильності військовослужбовця до навіюваності (сугестивності), залежності від чужої думки та можливості нав'язування особистості певного погляду (пресупозиції), 7 питань щодо саморегуляції поведінки; окремий блок (26 питань) розкриває аспекти знань, умінь і навичок щодо психологічного самозахисту від негативних впливів комунікації та 7 питань спрямовані на знання військовослужбовцями загроз інформаційної безпеки саме військового середовища.

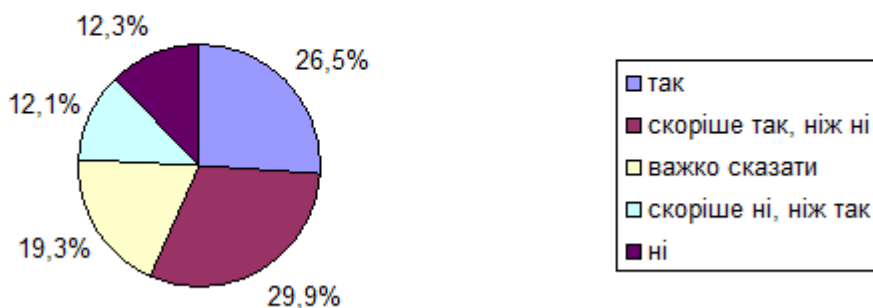
Результати анкетування свідчать про те, що лише 18% опитаних військовослужбовців можуть, без вагань, визначити чи являється людина експертом у заявленій сфері, 19% визнали, що не можуть цього зробити і ще 13% зазначили, що скоріше не зможуть, ніж зможуть:

**Чи можете Ви, без вагань, визначити чи являється
людина експертом у заявленій сфері?**

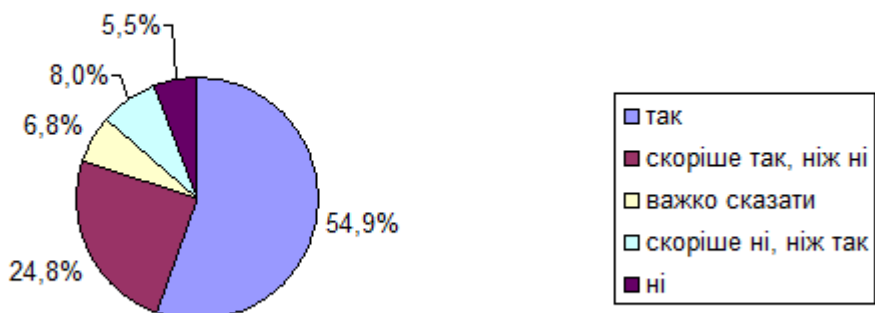
Лише половина респондентів ствердно зазначили свою уважність до дрібних деталей у інформаційному повідомленні:

Чи уважні Ви, як правило, до дрібних деталей в інформаційному повідомленні?

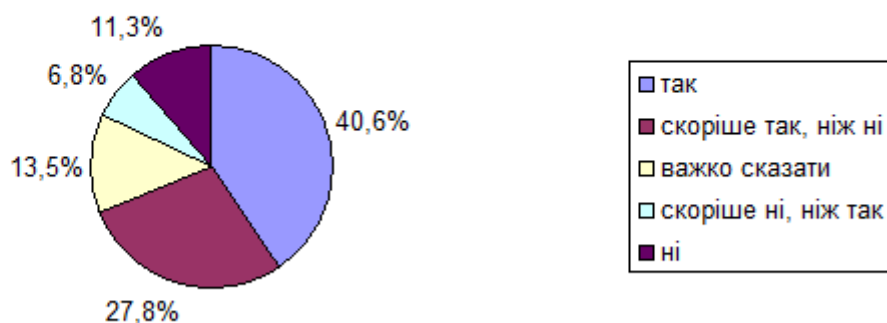
54,9% опитаних військовослужбовців ЗС України знають як перевірити інформацію, яка видається їм сумнівною і 13,3% не знають як це зробити, ще 6, 8% вагаються із відповіддю:

Чи знаєте Ви як перевірити інформацію, яка видається Вам сумнівною?

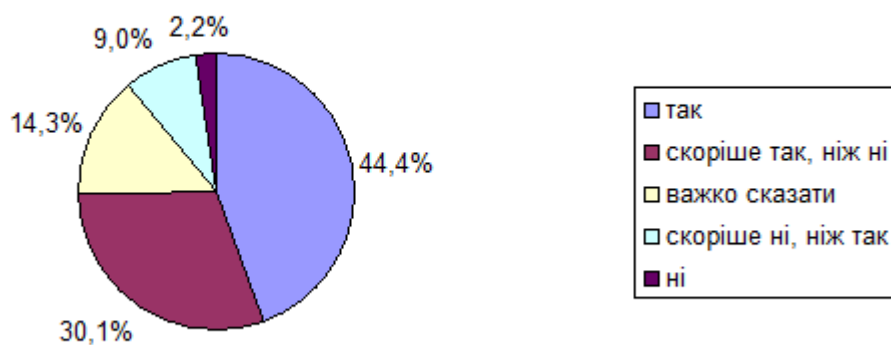

40,6% опитаних засвідчили, що бачать закономірності і тенденції у висвітленні подій засобами масової інформації, 18,1% - не бачать таких закономірностей та тенденцій. Приблизно такі самі результати щодо здатності оцінити джерело інформації, 44,4% ствердних відповідей:

**Чи бачите Ви закономірності і тенденції у висвітленні
подій ЗМІ?**

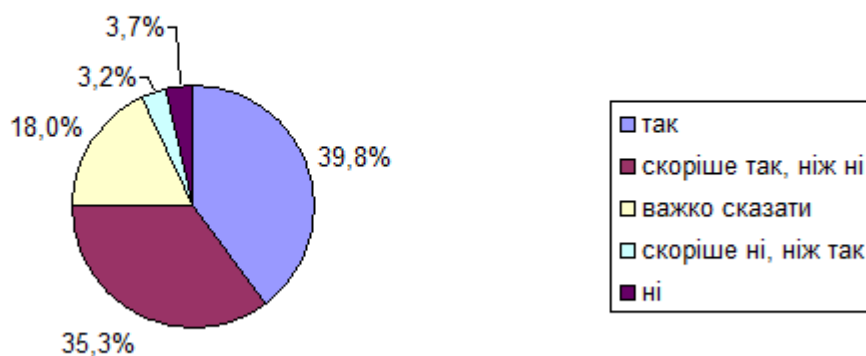

Чи здатні Ви оцінити джерело інформації?

39,8% респондентів легко можуть оцінити факти, що підтримують якусь думку в інформаційному повідомленні; 35,3% скоріше можуть, ніж ні:

**Чи легко Ви можете оцінити факти, що підтримують
якусь думку в інформаційному повідомленні?**

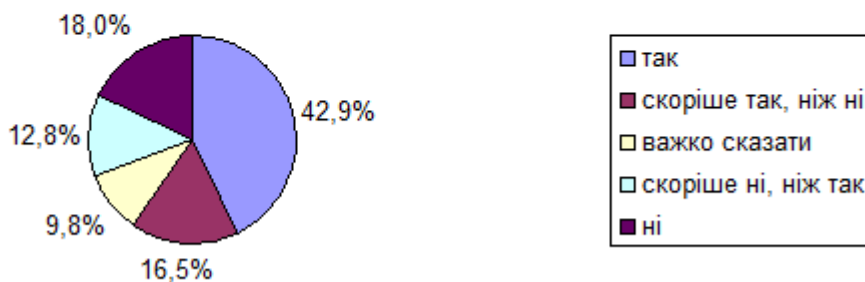

Як негативну тенденцію відзначаємо, що лише 24,1% військовослужбовців ЗС України відзначають свою спроможність розрізнити описовий матеріал від аналітичного і 43,6% опитаних визначають цікавість інформаційного повідомлення за його заголовком; лише 20,3% респондентів завжди вичерпно/повністю розуміють зміст повідомлень ЗМІ, 23,3% опитаних вагаються із відповіддю.

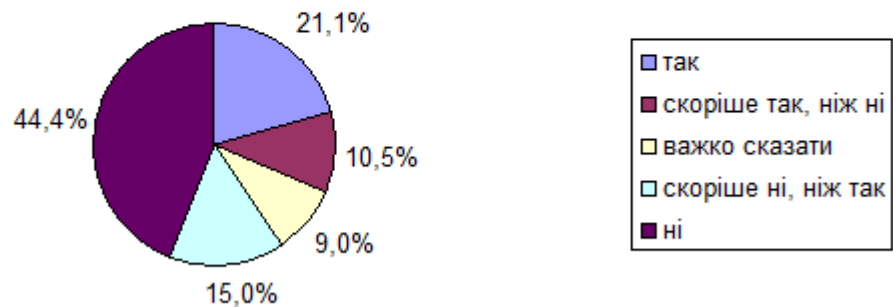
Щодо позитивних тенденцій у відповідях респондентів відзначаємо те, що 34,6% можуть та 37,6% скоріше можуть проаналізувати структуру аргументації в інформаційному повідомленні; 54,1% здатні та 20,3% скоріше здатні грамотно розглянути різні позиції в інформаційному повідомленні; 51,9% розуміють та 33,8% скоріше добре розуміють чому їм подобаються ті чи інші інформаційні повідомлення; 72,9% військовослужбовців ЗС України вважають, що інформація може по-різному тлумачитися; 69,2% опитаних звертаються до додаткових матеріалів, якщо їм не вистачає інформації.

Блок запитань емоційно-перцептивного спрямування показав, що більше половини респондентів зіштовхувались із випадками, коли вони сприймали інформацію, яка невдовзі спростовувалась як неправдива і більше 30% опитаних зазначили, що самі поширювали інформацію, яка невдовзі спростовувалась як неправдива:

Чи траплялись випадки, коли Ви сприймали інформацію, яка невдовзі спростовувалась як неправдива?

**Чи трапляється, що Ви поширюєте інформацію, яка
невдовзі спростовувалась як неправдива?**

Більше 60% військовослужбовців ЗС України, які брали участь в опитуванні зазначили, що їм сниться те, про що вони дивились/читали, що може бути ознакою високого ступеню емоційної збудливості.

64% опитаних зазначили, що вони спокійно реагують на критику, навіть якщо вона здається їм несправедливою, у той же час 26% затруднились із відповіддю та зазначили, що вони неспокійно реагують на критику. 31% опитаних завжди або скоріше завжди відповідають у коментарях, коли їм несправедливо дорікають. Така тенденція може бути свідченням схильності значної кількості опитаних до емоційної запальності, що може сприяти потенції маніпулятивного впливу на них мас-медійного дискурсу, що апелюють до емоціогенних зон свідомості. Такі військовослужбовці можуть піддаватися негативним впливам медіаперцептивної комунікації ЗМІ та через соціальні мережі (нові медіа), заручаючись довірою до численних ботів (фейкові акаунти, що поширюють маніпулятивні повідомлення), вступати в суперечливі коментарі з троями (штучно створені акаунти, що створюють теми для дискусій чи маніпулювання)..

Водночас, із позитивних тенденцій відзначаємо, що велика кількість відповідей свідчать про те, що опитані не сприймають інформаційні повідомлення (55%) образи у соціальних мережах чи гнівні коментарі підписників (майже 80%) близько до серця.

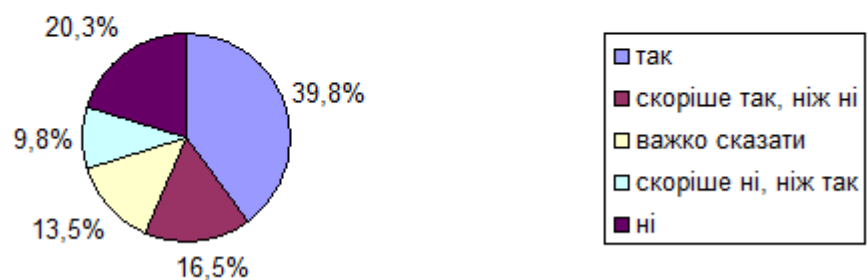
Більше половини респондентів засвідчили, що траплялися випадки, коли вислови у ЗМІ (телебачення, радіо, Інтернет, газети тощо) їх обурювали, ображали, дратували. Водночас, стільки ж опитаних зазначили, що швидко можуть заспокоїтись, якщо інформаційне повідомлення їх роздратувало. 87,7% військовослужбовців ЗС України, які брати участь в опитуванні знають як заспокоїтись, якщо інформаційне повідомлення їх розлютило. 32,3% відчують та 35,3% скоріше відчують зміну свого емоційного стану після споживання різної інформації.

Більше половини опитаних добре знають, що дивитися/читати, щоб поліпшити собі настрій та добре розуміють чому їм подобаються чи не подобаються ті чи інші інформаційні повідомлення.

Як негативну тенденцію відзначаємо, що у 30% респондентів буває та скоріше буває, що інформаційне повідомлення викликає почуття, які вони не можуть точно визначити; у 16,5% опитаних буває та у 13,5% скоріше буває, що вони не розуміють, чому відчують те чи інше почуття під час читання інформаційного повідомлення, ще у 12,8% опитаних виникли труднощі із визначенням відповіді.

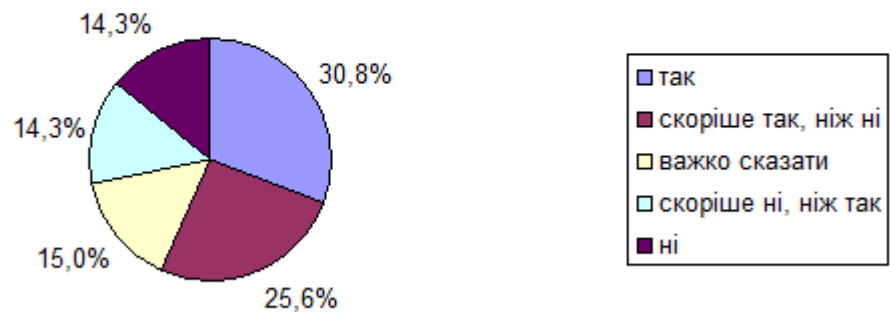
20,3% не відчують та 9,8% скоріше не відчують коли мас-медіа здійснюють негативний інформаційно-психологічний вплив на них, 13,5% важко визначитись із відповіддю:

**Чи відчуваєте Ви, коли мас-медіа здійснюють
негативний інформаційно-психологічний вплив на
Вас?**

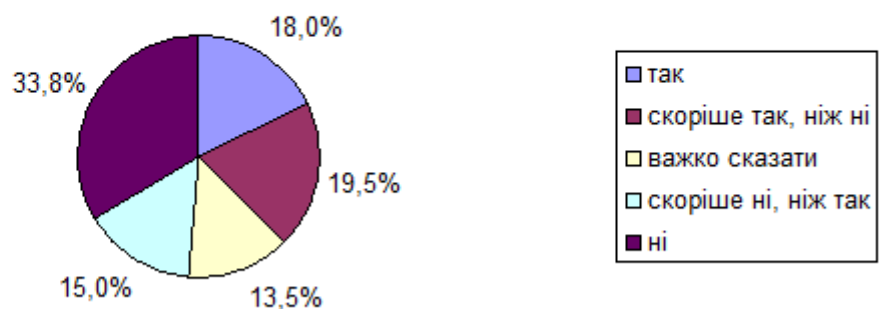
Блок питань, що визначає перцептивність сприйняття виявив, що більше 55% респондентів визнають, що їхнє сприйняття інформаційних повідомлень залежить від його оформлення:

Чи залежить Ваше сприйняття повідомлення від його оформлення?

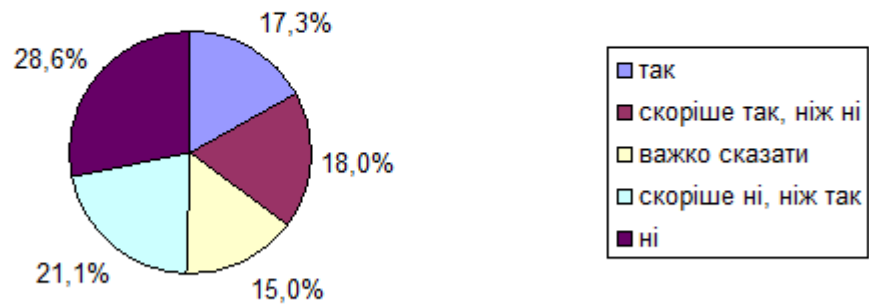
Із позитивної динаміки відзначаємо, що на сприйняття 33,8% досліджених не впливає та на 15% скоріше не впливає колір, який використовується в інформаційних повідомленнях:

Колір, який використовується в повідомленнях впливає на Ваше сприйняття?

На сприйняття 28,6% опитаних не впливає та на сприйняття 21,1% скоріше не впливає шрифт, яким оформлене інформаційне повідомлення:

**Шрифт, яким оформлено інформаційне повідомлення
впливає на Ваше сприйняття?**

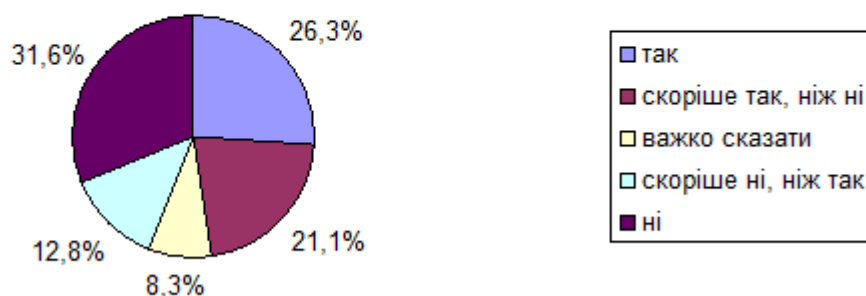
Водночас, негативну тенденцію відзначаємо у тому, що для 42,1% фотографії та зображення впливають на сприйняття інформації та на 26,3% скоріше впливають. 28,6% респондентів відзначають, 28,6% скоріше відзначають вплив соціологічних досліджень на сприйняття ними інформації.

25,6% зазначають, що на їхнє сприйняття інформаційного повідомлення впливає, а на 28,6% скоріше впливає, коли певні тези акцентовані, виділені автором.

Такі результати анкетування розкривають вразливість цієї категорії респондентів до маніпулювання їхнім сприйняття інформації, оскільки соціологічні дані (справжні або фіктивні) використовують як маніпулятивну технологію, а тому некритична довіра до таких даних може впливати на свідомість силою громадської більшості. Найбільш поширеним видом маніпулювання громадською свідомістю є маніпулювання арсеналом різних типів рейтингування соціологічних опитувань: рейтинги відомості, довіри, більшості, впливу, антирейтинги тощо.

Вплив фотографій та зображень на сприйняття інформації також може мати негативний взаємозв'язок із психологічним самозахистом особистості, оскільки лише менше половини респондентів вважають достатнім власний рівень цифрової грамотності і така ж кількість (47,4%) опитаних військовослужбовців ЗС України вміють перевіряти зображення на достовірність он-лайн інструментами для перевірки контенту:

**Чи вмієте перевіряти зображення на достовірність
ойлайн інструментами для перевірки контенту?**

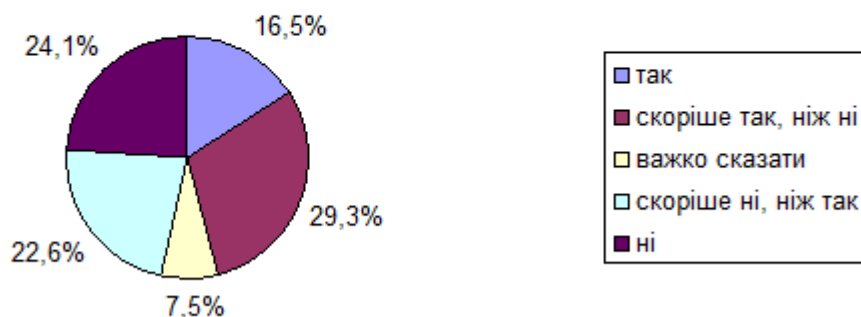
Питання, що розкривають деякі аспекти саморегуляції поведінки вказують на те, що опитаним притаманні риси, що можуть негативно позначатися на їх спроможність до психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації. До таких показників ми відносимо велику кількість відповідей (51,2%) щодо здійснення незапланованих покупок:

Чи робите Ви не заплановані покупки?

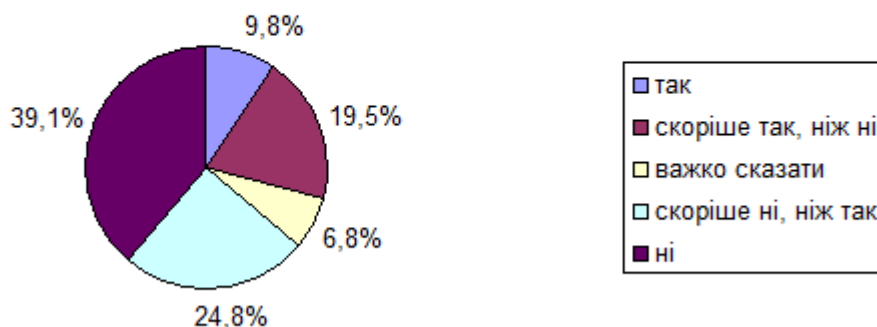
45,8% опитаних ствердно зазначили, що вони наполягають на своєму, навіть коли не впевнені у своїй правоті:

**Чи буває, що Ви наполягаєте на своєму, навіть, коли
невпевнені у своїй правоті?**

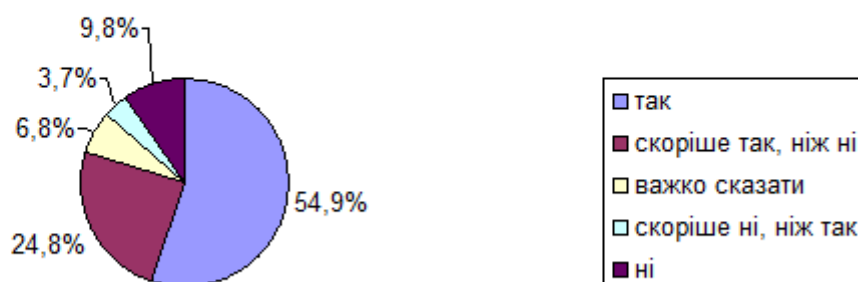
9,8% досліджуваних хвилює та 19,5% скоріше хвилює думка навколишніх про їхні дії, навіть якщо вони вважають, що праві:

**Чи хвилює Вас думка оточуючих про Ваші дії, якщо
Ви вважаєте, що праві?**

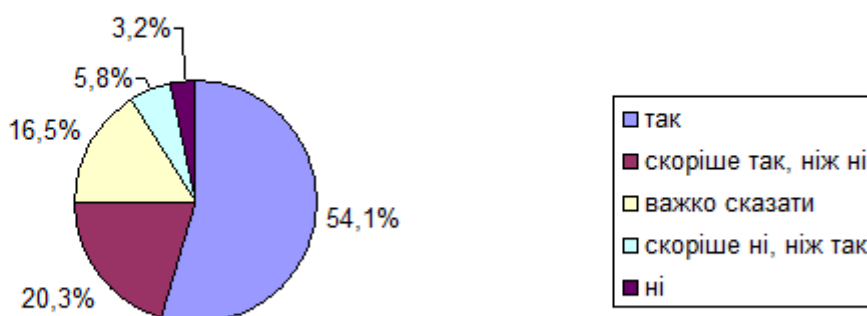
Як позитивний показник відзначаємо, що 27,8% вважають, 28,6% скоріше вважають, що при великому обсязі інформації неминуче страждає якість сприйняття. Цей показник може бути запобіжником здійснення негативного медіаперцептивного впливу, що підсилюється розумінням більшості досліджуваних військовослужбовців ЗС України, що сучасний інформаційний простір характеризується підвищеною маніпулятивністю:

Чи погоджуєтесь Ви, що сучасний інформаційний простір характеризується підвищеною маніпулятивністю?

62,4% опитаних перш ніж з'ясувати відносини намагаються уявити різні способи подолання конфлікту. Така саморегуляція поведінки спонукає до аналітичного та критичного мислення при споживанні інформації, сприяє визначенню ходу міркувань. Підсилює цей показник здатність більшості опитаних грамотно розглядати різні позиції в інформаційних джерелах.

Чи здатні Ви грамотно розглянути різні позиції в інформаційних джерелах?

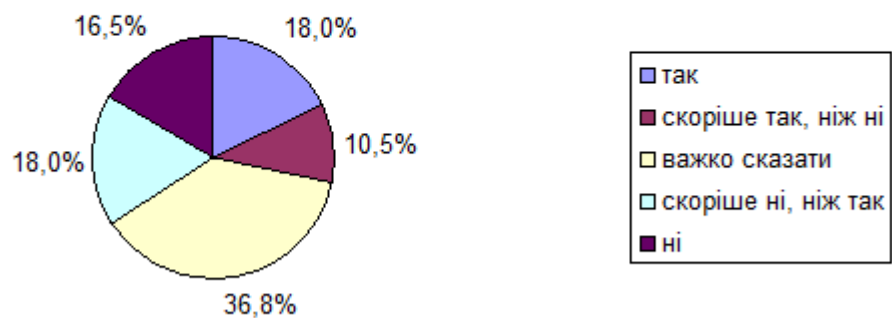

Особливу увагу привертають результати анкетування щодо схильності опитуваних до навіюваності (сугестії), оскільки сугестія є елементом медіамовлення, тому що діяльність ЗМІ полягає не лише в інформуванні, а й у формуванні громадської думки унаслідок впливу на свідомість і підсвідомість аудиторії. Мовна сугестія визначається як специфічна комунікаційна ситуація мовленнєвого впливу сугестора на сугерендів із метою скоригувати їх установку, при цьому подання інформації організовано

таким способом, щоб її сприйняття відбувалось без критичного оцінювання, несвідомо.

Результати анкетування свідчать про досить високі показники навіюваності (сугестії) досліджуваної аудиторії. Зокрема, лише 16,5% опитаних зазначили, що вони не легко заражаються настроєм інформаційного повідомлення, майже 40% респондентів не змогли визначитись із відповіддю:

Чи легко Ви зараждаєтесь настроєм інформаційного повідомлення ?

41,4% опитаних погодились із тим, що реклама впливає на їхній вибір при купівлі товарів; у 70% анкетованих реклама апетитної їжі викликає бажання скуштувати чи приготувати її; 62,4% респондентів спершу читають відгуки відвідувачів/користувачів, перш ніж кудись піти чи щось купити; для більше половини досліджуваних військовослужбовців ЗС України дуже важлива думка авторитетної особи; 38,4% анкетованих осіб погоджуються з тим, що інформаційне повідомлення може спонукати їх до якихось дій.

Зазначене свідчить про високий рівень навіюваності (сугестії) осіб, що приймали участь у опитуванні та негативно впливають на їхню здатність до психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації. Серед усіх інструментів маніпулювання громадською думкою до сугестивних належать такі інструменти побудови повідомлення, що впливають на сприйняття та запам'ятовування інформації адресатом, зміну його емоційного стану та програмування асоціативного ряду щодо поданої у медіа інформації. У такий спосіб сугестивні інструменти формують несвідомі

установки, визначаючи можливі форми поведінки та спрямованість в ухваленні рішень.

Блок запитань анкети, що розкриває наявність певних знань/умінь/навичок щодо інформаційної безпеки, медіаграмотності та психологічного самозахисту від негативного інформаційного впливу свідчить про те, що більше половини опитаних військовослужбовців ЗС України обізнані щодо маніпулятивності інформаційного простору, що може позначатися на здоров'ї людини та впливати на поведінку; знають, що за допомогою інформації можна підмінювати реальну дійсність у свідомості людей; впевнено можуть надати визначення поняттю «мовне маніпулювання»; вміють дбати про свій психологічний стан під час споживання інформації.

Однак, цей блок також виявив і суттєві прогалини щодо наявності у досліджуваних базових знань/умінь/навичок щодо інформаційної безпеки, медіаграмотності та психологічного самозахисту від негативного інформаційного впливу. 86,4% респондентів знають, що потрібно перевіряти правдивість новин з джерел, до яких час від часу звертаються; 68,4% опитаних вміють перевіряти правдивість новин, однак знаходити першоджерело інформаційних повідомлень вміють 36,8% опитаних, 17,3% - скоріше можуть; 37,6% анкетованих впевнені у власних вміннях визначати достовірність інформації.

Отримані дані були оброблені за допомогою математичної формули знаходження середнього арифметичного значення показників для більш масштабного розуміння негативних наслідків ворожого інформаційно-психологічного впливу на особовий склад респондентів:

Емоційна запальність (12 питань): 60,9% усіх опитуваних здатні до саморегуляції та контролю зміни емоційного стану під час споживання різної інформації. 51% респондентів не здатні заспокоїтись, або не можуть визначити почуття яке відчують коли вислови у ЗМІ обурюють, дратують, або їм дорікають у коментарях.

Інтелект (6 питань): більше 57,3% військовослужбовців здатні оцінювати джерело інформації, можуть розглядати різні позиції, визначати хід міркувань та ключові моменти. 24,4% неуважні до дрібних деталей та не можуть визначити чи є людина експертом у заявленій сфері.

Вплив інформації на сприйняття (22 питання): тільки 35,1% від усіх респондентів не довіряють більшості інформаційних повідомлень, та відмічають що інформація в своїй більшості впливає на їх відношення до майбутнього (то планують райдужні плани, то майбутнє здається похмурим). Деякі повідомлення переконують військовослужбовців змінювати свою думку.

Вплив інформації за оформленням (8 питань): менше 36,9% від опитуваних відмічають що на споживання ними інформації впливає цікаве оформлення, заголовки, зображення та реклама.

Перевірка та аналіз інформації (14 питань): лише 55,4% від усіх військовослужбовців зазначили що вміють перевіряти інформаційні джерела, розуміють справжню мету та зміст інформаційних повідомлень, вміють аналізувати та виявляти ознаки маніпулювання.

Навички самозахисту (13 питань): тільки 40,7% від усіх респондентів зазначили, що дбають про свій психологічний стан під час споживання інформації, вміють визначати достовірність та мають навички самозахисту від маніпулятивної інформації.

Знання протидії негативному ІПВ (20 питань): лише половина опитуваних 49,7% впевнено можуть викривати замовні матеріали у ЗМІ, перевіряють правильність новин з джерел, розуміють концепцію гібридної війни, довіряють та використовують інформацію з офіційних сторінок військового командування і вважають за необхідне інформувати військовослужбовців про суспільно-політичні та військові події під час службової діяльності. Більше 44,8% потребують покращення знань щодо самозахисту від негативного ІПВ, вважають свій рівень цифрової грамотності недостатнім, не знають кому належить більшість українських ЗМІ,

розуміють, що потрібно вчитися правильно споживати інформацію, і що інформаційний вплив ворога може зірвати виконання бойового завдання.

Отже, позитивним результатом дослідження виділяю те, що більше третини респондентів (більше 762 військовослужбовців) вміють виявляти російську пропаганду в ЗМІ та маніпуляції, здатні контролювати її споживання та до самозахисту від її впливу. З негативного виділяю те, що більше четвертини респондентів (більше 254 опитуваних) зауважили, що зустрічали та споживали інформацію, яка несла психічну загрозу і була маніпулятивною. Відмічали зміну свого психоемоційного стану, появу стану напруги, психічної тривоги та необхідності поліпшення навичок протидії ворожому ПСО.

Тривалий негативний інформаційно-психологічний вплив на психіку військовослужбовців призводить до ослаблення супротиву організму, порушення нормальних фізіологічних функцій, зниження працездатності, виникнення почуття безпорадності.

При успішному здійсненні інформаційно-психологічного впливу досягається основна мета – зміна світогляду, духовних та моральних цінностей, нав'язуються інші ідеали. Щоб цього не допустити виокремимо такі напрями позитивного інформаційно-психологічного впливу на свідомість особового складу підрозділів ЗСУ поділяючи погляди В. Гусарова:

1. Широке застосування підконтрольних засобів масової інформації (у теле-, радіо- та Інтернет просторі), ведення за їхньою допомогою пропаганди та створення необхідного сприятливого інформаційно-психологічного фону на території України, зокрема з метою здійснення інформування, розряджання обстановки, засуджування збройної агресії рф, сприятливо впливати на патріотичне налаштування українського суспільства;
2. Поширення думок про спроможність української влади керувати державою та приймати раціональні рішення; формування позитивних суджень щодо воєнно-політичного керівництва України та про те, що Збройні Сили України діють в інтересах перемоги над державою-агресором;

3. Поширення поглядів про те, що українська армія на лініях бойових зіткнень з противником вмотивована та здатна якісно вести бойові дії, а також про довіру особового складу до керівництва;

4. Абсолютне виключення з простору на території України російських теле- й радіоканалів. Взяття під контроль регіональних (місцевих) засобів масової інформації звільнених територій тощо;

5. Застосування пропагандистських підрозділів в інформаційних та соціальних мережах (на форумах, у соціальних групах, Інтернет-спільнотах) Створення офіційних та верифікованих джерел інформації.

Позитивними наслідками такого інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ в умовах гібридної війни вважаємо:

1. Посилення відчуття гордості за свою державу, належності до її збройних сил, підризу переконаності військовослужбовців у необхідності виконувати свій конституційний обов'язок по захисту українського народу, своєї землі;

2. Згуртування військових підрозділів за політичними, релігійними, етнічними, службовими та іншими мотивами;

3. Поліпшення боєздатності частин і підрозділів за рахунок підвищення службової активності, впевненості у надійності зброї, повне розуміння бойової обстановки;

4. Покращення морально-психологічного стану, створення обстановки впевненості особового складу щодо власного майбутнього, майбутнього збройних сил і держави, посилення волі до проведення конструктивних реформ, а у воєнний час до збройного опору з країною-агресором;

5. Вірне сприйняття військовослужбовцями наявних загроз національній безпеці, дійсних планів і намірів противника.

Отже, інформаційно-психологічний вплив на особовий склад Збройних Сил України (ЗСУ) є важливою складовою стратегії військової підготовки та

ефективного функціонування армії. Результати анкетування вказали на те, що військовослужбовцям Збройних Сил України ще потрібно вчитися правильно споживати інформацію та покращувати знання щодо самозахисту від негативного інформаційно-психологічного впливу ворога, так як менше половини опитуваних не мають таких навичок на належному рівні, що може призвести до негативних наслідків як для окремого військовослужбовця так і для підрозділів в цілому. Цей процес передбачає використання психологічних методів та інформаційних засобів для формування належної мотивації, психологічної стійкості та єдності серед військовослужбовців. Важливо зауважити, що ефективний інформаційно-психологічний вплив має бути підкріплений добре обґрунтованою стратегією та етичними принципами. Використання цього впливу повинно бути спрямоване на підвищення загальної готовності та ефективності військового особового складу, збереження моральних цінностей та підтримку принципів прав людини. Загалом, запобігання негативному інформаційно-психологічному впливу противника є важливим компонентом підтримки бойової готовності та ефективності Збройних Сил України.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНАМ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Основні напрямки та шляхи удосконалення системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни

Необхідною складовою будь-якої системи, направленої на вирішення певних завдань є процес моніторингу, система протидії інформаційним загрозам військ (сил) не є виключенням.

Моніторинг - це невід'ємна частина будь-якої системи, що прагне досягти певних цілей. Це твердження стосується й системи протидії інформаційним загрозам військ (сил).

Моніторинг в цьому контексті передбачає постійне спостереження за інформаційним простором з метою виявлення, аналізу та нейтралізації інформаційних загроз. Ці загрози можуть мати різний характер, включаючи:

Дезінформацію: Свідоме поширення неправдивої або оманливої інформації з метою ввести в оману людей і вплинути на їхню думку або поведінку.

Пропаганду: Використання інформації для маніпулювання свідомістю людей, нав'язування їм певних ідей або переконань.

Хакерські атаки: Несанкціоноване проникнення в комп'ютерні системи з метою викрадення інформації, виведення з ладу систем або поширення шкідливого програмного забезпечення.

Психологічні операції: Комплекс заходів, спрямованих на вплив на емоції, думки та поведінку людей з метою досягнення певних політичних або військових цілей.

Моніторинг інформаційного простору дозволяє:

Виявляти інформаційні загрози на ранніх стадіях: Це дає можливість вжити заходів щодо їх нейтралізації до того, як вони завдадуть значної шкоди.

Аналізувати характер та джерела інформаційних загроз: Це знання необхідне для розробки ефективних стратегій протидії.

Оцінювати ефективність заходів протидії інформаційним загрозам: Це дозволяє вдосконалювати систему та робити її більш стійкою до нових викликів.

Існує багато методів моніторингу інформаційного простору, включаючи:

Аналіз відкритих джерел: Це включає збір та аналіз інформації з публічних джерел, таких як новинні сайти, соціальні мережі, форуми тощо.

Системи збору розвідки: Ці системи можуть використовувати різні методи, такі як перехоплення електронних повідомлень, моніторинг телефонних розмов, вербування агентів тощо.

Спеціальні програмні комплекси: Ці комплекси можуть автоматично аналізувати великі обсяги інформації та виявляти підозрілу активність.

Моніторинг інформаційного простору є важливим завданням для будь-якої системи протидії інформаційним загрозам військ (сил). Завдяки цьому завданням можна забезпечити інформаційну безпеку та стійкість до інформаційних атак.

Цілями моніторингу є:

спостереження за станом об'єктів;

прогнозування можливих змін цього стану;
отримання достовірної інформації для управління;
та передбачає накопичення, систематизацію й аналіз інформації:
про наявний стан об'єкта моніторингу (інформаційний простір навколо об'єкту захисту);

про фактори впливу на об'єкт (поширення неправдивої інформації, маніпулювання фактами, розповсюдження чуток та інше);

про ймовірні зміни стану об'єкту моніторингу та наслідки для об'єкту захисту (можливість інформаційного впливу для досягнення певної мети).

До цілей системи в розділі усунення загроз інформаційній безпеці особового складу військ (сил) доцільно віднести:

своєчасне доведення до зацікавлених користувачів інформації про виникаючі загрози та їх можливі наслідки;

взаємодію між складовими системи;

вчасне введення в дію механізмів усунення загроз інформаційній безпеці особового складу військ (сил).

Виходячи з перерахованого, зміст системи моніторингу, виявлення та усунення загроз інформаційній безпеці особового складу військ (сил) випливає з цілей:

1. Постійний контроль за потоками інформації.
2. Обробку, своєчасний аналіз та виявлення інформаційних загроз.
3. Своєчасний обмін та негайне доведення інформації.
4. Оперативну нейтралізацію виникаючих загроз у інформаційній сфері.

Головною як вимогою до системи, так і ціллю даної системи має бути виконання своїх функцій у реальному або наближеному до реального часі.

Система моніторингу, виявлення та усунення загроз інформаційній безпеці особового складу військ (сил) повинна забезпечувати наступні функції:

моніторингу інформаційного поля на предмет виникаючих загроз;

аналізу отриманої інформації та виявлення загроз інформаційній безпеці;

прогнозування інформаційних загроз та їх наслідків;

усунення інформаційних загроз на етапі виникнення або зменшення їх негативних наслідків.

Засобами щодо забезпечення інформаційної безпеки у Збройних Сил України є:

Медіа як державного, так і регіональних, обласних, районних рівнів.

Соціальні мережі, інтернет канали та засоби їх розповсюдження.

Засоби структур морально-психологічного забезпечення.

Засоби органів державної влади, державного управління, елементи цивільної інфраструктури.

Штатні засоби органів військового управління, оперативних та оперативно-тактичних угруповань військ, військових частини і підрозділів, що виконують завдання щодо забезпеченні інформаційної безпеки.

Досвід 2014 року чітко продемонстрував, що ігнорування або несвоєчасне виявлення інформаційних загроз може мати катастрофічні наслідки – повний спектр негативних подій як для збройних сил зокрема так і на державному рівні в цілому, починаючи від блокування військових колон і закінчуючи захопленням військових містечок та органів місцевої влади.

Актуальними для весни 2014 року в інформаційному просторі були меседжі, спрямовані на залякування місцевого населення та мобілізацію на боротьбу з «націоналістичною загрозою». Активно використовувалися технології запуску вірусного контенту, промоція медіа-активістів, так званих польових командирів [33].

Інформаційні кампанії підштовхували проросійські сепаратистські мітинги у Харкові, Одесі, Дніпропетровську, і звичайно ж, у Донецьку, Луганську в березні 2014 року. Сутички проукраїнських активістів з проросійськи налаштованими громадянами протягом усієї весни 2014-го, що супроводжувались кривавими зіткненнями (у тому числі із застосуванням

вогнепальної зброї), стали в той час для східних міст України регулярним явищем. Попри зусилля тодішньої української влади, ситуація розпалювалася щодня, мітинги поступово переростали у свавілля натовпу. Представники місцевої влади, як і місцеві правоохоронці, реагували на це з філософською байдужістю. А подекуди навіть сприяли наростанню напруженості чи були організаторами антидержавних виступів [34].

Дії медіа-активістів фіксувалися у соцмережах у вигляді посилань на матеріали ЗМІ, фото- та відеосюжетів. Одним із ключових медіавірусів цього періоду стала тема облоги Слов'янська. Тема виникла та поширювалася у соцмережах цілеспрямовано та системно. Зрозуміло, що для її просування використовувалися всі можливі медіа-ресурси. Важливою складовою поширення ідей сепаратизму на Донбасі були економічні мотиватори, які активно використовувалися російською стороною у соцмережах.

Активно мусувалася у ЗМІ та соцмережах тема громадянської війни в Україні, з якою пов'язували події на Донбасі, протестні акції та теракти в Харкові, Одесі, Херсоні. Це знайшло втілення у масштабних мережевих інформаційних кампаніях із поширення матеріалів ЗМІ, мемів, відео, фотоматеріалів, інфографіки [33].

Адекватної відповіді з боку профільних українських структур не було. Зусилля Міністерства інформаційної політики України, відповідних регіональних та центральних управлінь СБУ, підрозділів ІПсО Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ, а також державних медіа не мали відчутного ефекту.

Несвоєчасне виявлення та усунення загроз в інформаційній сфері наприкінці 2013 та початку 2014 року призвело до повної втрати ініціативи у інформаційному протистоянні з боку як керівництва державою так і у Збройних Силах України уже починаючи з весни 2014 року. Як наслідок – ми здатні були лише реагувати на наслідки інформаційної агресії та усувати наслідки.

Так, у рішенні РНБОУ від 01 березня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України», затверджену Верховною Радою України та введеним у дію Указом Президента України, жодним чином не йшлося про інформаційну безпеку держави [35 с.16].

Тільки від 28 квітня 2014 року виданий указ в.о. Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України», згідно з яким Кабінету Міністрів України було доручено розробити і внести на розгляд Верховної Ради України окремий законопроект «Про кібернетичну безпеку України» та законопроекти про внесення змін до деяких законів України з питань інформаційної безпеки держави. [35 с.18].

Лише майже через рік російської агресії, 3 лютого 2015 р., народні депутати ухвалили закон про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України. Законом, зокрема, встановлювалися загальні критерії для визначення аудіовізуальної продукції, що шкодить національній безпеці України, а саме – прославляє збройні формування держави-окупанта; забороняється публічне використання такої продукції та визначаються санкції до суб'єктів господарювання, які ігноруватимуть таку заборону. [35 с.22].

З аналізу подій 2014 року видно, що одним з вирішальних чинників, що впливав на безпекову ситуацію в інформаційній площині в як в країні так і в Збройних Силах України були засоби масової інформації.

Так, російській стороні, використовуючи переваги у інформаційному полі – переважно у засобах масової інформації, протягом весни-літа 2014 року вдалось реалізувати наступні завдання, що мали на меті сприяти подіям, а саме:

мобілізація прибічників;

управління ключовими інформаційними потоками безпосередньо в театрі подій;

поширення дезінформації;

залякування противника та здійснення психологічного тиску;

нав'язування противнику певних правил ведення дискусій та окремих психологічних установок; [33].

Враховуючи наведене, система здійснення моніторингу, виявлення та усунення загроз інформаційній безпеці особовому складу військ (сил) повинна бути направлена на протидію інформаційним загрозам за наступними напрямками:

Соціальним у масштабах Збройних Сил України вцілому що відповідає оперативно-стратегічному рівню інформаційної безпеки збройних сил. За вказаним напрямком на перший план виходить політика держави у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Ефективність функціонування системи інформаційної безпеки у військовій сфері напряму залежить від чіткості, комплексності та своєчасності державних політичних рішень у цій галузі.

Державна політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки ЗСУ має охоплювати такі ключові аспекти:

Визначення стратегічних цілей та пріоритетів. Політика повинна чітко окреслити, які саме інформаційні загрози є найбільш пріоритетними для ЗСУ та яким чином їм протистояти.

Створення правової бази. Необхідно мати чітке законодавство, яке регулює питання інформаційної безпеки в ЗСУ, визначає права та обов'язки військовослужбовців та встановлює відповідальність за порушення.

Розвиток організаційної структури. В збройних силах має бути створена чітка та ефективна організаційна структура, яка буде відповідати за реалізацію політики інформаційної безпеки.

Підготовка кадрів. Військовослужбовці повинні мати необхідні знання та навички для того, щоб протистояти інформаційним загрозам. Це потребує проведення регулярних навчань та тренінгів.

Вдосконалення технічного забезпечення. Збройні Сили України потребують сучасного технічного оснащення для того, щоб ефективно захищати свої інформаційні системи та ресурси.

Міжнародне співробітництво. Україна має співпрацювати з іншими країнами у сфері інформаційної безпеки, щоб обмінюватися досвідом та протистояти спільним загрозам.

Важливість державної політики у сфері інформаційної безпеки ЗСУ складно переоцінити. Ефективна політика в цій галузі є ключовим фактором для:

Захисту інформаційних систем та ресурсів ЗСУ від кібератак та інших інформаційних загроз.

Забезпечення стійкості ЗСУ до інформаційних операцій противника.

Підвищення довіри до ЗСУ з боку суспільства.

Збереження миру та стабільності в Україні.

Зважаючи на вищезазначене, держава має приділяти першочергову увагу розробці та вдосконаленню політики у сфері інформаційної безпеки ЗСУ. Це питання має знаходитися на найвищому рівні державного управління, адже від нього залежить обороноздатність країни та безпека її громадян

Соціально – груповий напрям у масштабах оперативно-тактичних угруповань військ, оперативних командувань, військових гарнізонів, окремих військових частин що належить до оперативно-тактичного та тактичного рівнів інформаційної безпеки Збройних Сил. Наявність відповідних сил і засобів при дієвій нормативно-правовій базі на вказаному напрямку дає змогу впливати на інформаційне поле в межах відповідальності та здійснювати протидію інформаційним загрозам.

На цьому рівні інформаційна безпека зосереджується на наступних аспектах:

Захисті інформації в межах відповідальності: Це включає захист інформаційних систем, ресурсів та персоналу від кібератак, витоку інформації та інших інформаційних загроз.

Протидії інформаційним операціям противника: Це може включати контрпропаганду, розвінчання фейків, захист від психологічних операцій тощо.

Впливі на інформаційне поле: Це може включати поширення інформації про діяльність ЗСУ, формування позитивного іміджу армії серед населення тощо.

Для ефективної реалізації цих завдань на оперативно-тактичному та тактичному рівнях інформаційної безпеки ЗСУ:

Повинні бути наявні відповідні сили та засоби: Це включає підрозділи інформаційної безпеки, технічне оснащення, а також кваліфікований персонал.

Має бути дієва нормативно-правова база: Ця база повинна чітко визначати права та обов'язки військовослужбовців у сфері інформаційної безпеки, а також встановлювати правила та процедури роботи з інформацією.

Важливо зазначити, що соціально-груповий напрям інформаційної безпеки тісно пов'язаний з іншими напрямками, такими як технічний, організаційний та правовий. Ефективна робота в цій сфері потребує комплексного підходу, який охоплює всі аспекти інформаційної безпеки.

Індивідуальний напрям стосується окремої людини, військовослужбовця та належить до всіх рівнів інформаційної безпеки Збройних Сил України. Індивідуальний напрям тісно пов'язаний з соціальним та соціально-правовим напрямками протидії інформаційним загрозам, але в той же час має лише притаманні йому риси. Індивідуальний напрям інформаційної безпеки Збройних Сил України (ЗСУ) стосується окремої людини, військовослужбовця, і охоплює всі рівні інформаційної безпеки: стратегічний, оперативно-стратегічний, оперативно-тактичний та тактичний.

На цьому рівні інформаційна безпека зосереджується на:

Підвищенні обізнаності військовослужбовців про інформаційні загрози включає навчання військовослужбовців тому, як розпізнавати фейкові новини, протистояти кібератакам та захищати свою особисту інформацію.

Вихованні стійкості військовослужбовців до інформаційних маніпуляцій: включає навчання військовослужбовців критично мислити, не піддаватися на пропаганду та не поширювати неперевірену інформацію.

Забезпеченні психологічної стійкості військовослужбовців включає допомогу військовослужбовцям у подоланні стресу, тривоги та інших психологічних проблем, які можуть бути викликані інформаційними атаками.

Важливо зазначити, що всі три напрямки інформаційної безпеки - індивідуальний, соціальний та соціально-правовий - є взаємопов'язаними та доповнюють один одного. Ефективна протидія інформаційним загрозам потребує комплексного підходу, який охоплює всі ці напрямки.

3.2. Рекомендації щодо удосконалення системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в сучасних умовах

Удосконалення системи інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни складатися із наступних компонентів повинно передбачати реалізацію принципів завчасності заходів, ідейності, оперативності, доступності, комплексності, системності і високої інтенсивності, емоційності впливу.

Систему забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців доцільно будувати як рівневу організацію.

Перший рівень або випереджувально-профілактичний рівень включає:

- проведення системи заходів із прогнозування негативного інформаційно-психологічного впливу противника, інших інформаційних факторів та запобігання таким факторам;
- випереджувальну діяльність суб'єктів: командирів (начальників), органів морально-психологічного забезпечення, інших профільних напрямів;
- формування стійкого і керованого морально-психологічного стану особового складу військ (сил), морально-психологічного імунітету;
- формування і розвиток у особового складу необхідних військово-професійних якостей, належного рівня бойової навченості;
- забезпечення ефективного бойового управління, достатньої укомплектованості військ, належного матеріально-технічного і соціально-правового забезпечення.

Особливу увагу при цьому варто приділяти наступним аспектам:

- роз'яснення прийомів і техніки ведення противником пропаганди, змісту його інформаційно-психологічних акцій, дій для вирішення своїх політичних та військових завдань;
- роз'яснення сутності, цілей, завдань, тематики, форм і методів інформаційно-психологічного впливу противника, його спрямованості, істинних намірів та інтересів, можливостей технічних засобів ПсО,
- моніторинг, аналіз та оцінювання сформованості психологічного самозахисту військовослужбовця Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації
- навчання військовослужбовців методам, засобам та прийомам психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Другий рівень стосується оперативного реагування на негативний інформаційно-психологічний вплив противника та передбачає проведення системи контрзаходів, спрямованих на зрив і нейтралізацію впливу противника

Загальними завданнями системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців в сучасних умовах є:

1. Моніторинг активності джерел негативного інформаційно-психологічного впливу.
2. Визначення основного змісту, тез та аргументів офіційної пропаганди, технологій, форм і способів діяльності органів ПсО, державних ЗМІ противника.
3. Оцінка МПС населення і своїх військ в районі можливого застосування військ (сил), можливості і ступінь негативного впливу.
4. Уточнення та усунення факторів бойової, морально-психологічної обстановки, які активно використовуються противником для дезінформації та деморалізації воєнно-політичного керівництва, населення і військ (сил).
5. Прогнозування можливого розвитку бойових дій, сценарію інформаційної (психологічної) операції противника.
6. Постійне здійснення організаційних, випереджувальних (контрпропагандистських) та силових заходів захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;
7. Широке застосування підконтрольних засобів масової інформації (у теле-, радіо- та Інтернет просторі), ведення за їхньою допомогою пропаганди та створення необхідного сприятливого для виконання завдань інформаційно-психологічного фону.
8. Поширення думок про спроможність української влади керувати державою та приймати раціональні рішення; формування позитивних суджень щодо воєнно-політичного керівництва України та про те, що Збройні Сили України діють в інтересах перемоги над державою-агресором;
9. Поширення поглядів про те, що українська армія на лініях бойових зіткнень з противником вмотивована та здатна якісно вести бойові дії, а також про довіру особового складу до керівництва;
10. Абсолютне виключення з простору на території України російських теле- й радіоканалів. Взяття під контроль регіональних (місцевих) засобів масової інформації звільнених територій тощо;
11. Застосування пропагандистських підрозділів в інформаційних та соціальних мережах (на форумах, у соціальних групах, Інтернет-спільнотах) Створення офіційних та верифікованих джерел інформації.

12. Моніторинг, аналіз та оцінювання сформованості психологічного самозахисту військовослужбовця Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

13. Навчання військовослужбовців методам, засобам та прийомам психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

ВИСНОВКИ

Сучасна Україна є об'єктом потужних негативних інформаційних впливів з боку низки країн (в першу чергу, РФ), що зумовлено її геополітичним положенням і наявністю зовнішніх інтересів до нашої держави. Адекватне реагування на ці загрози потребує налагодженої, цілісної системи захисту національного інформаційного простору, а в умовах діяльності Збройних Сил України – налагодження сучасної системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни.

Відповідна робота – це надзвичайно складний, багаторівневий, творчий процес, який вимагає проведення активних організаційних заходів, концентрації попереджувальних контр-пропагандистських зусиль, силових методів. Налагодження сучасної системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців повинно здійснюватися на основі координації діяльності органів державного і військового управління всіх рівнів, взаємодії видів Збройних Сил, штабів, органів морально-психологічного забезпечення у загальній системі забезпечення національної та інформаційної безпеки держави.

Існуючий стан системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України не може задовольнити вимоги та потреби сьогодення. Спостерігається значне відставання від розвинених держав, що скоро може призвести до негативних наслідків. Необхідні термінові заходи, що дозволять вистояти державі та її Збройним Силам під масованими інформаційно-психологічними ударами. Ці завдання можна вирішити, якщо завчасно буде розроблена і практично освоєна сучасної системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки

військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни, що на сьогодні є одним із найбільш проблемних питань. Сама по собі, окремо, така система якісно існувати не може. Відповідні заходи повинні здійснюватися у тісній взаємодії з іншими складовими частинами морально-психологічного забезпечення під час підготовки та у ході ведення операцій (бойових дій).

Основними напрямками сучасної системи забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах гібридної війни слід вважати: визначення факторів бойової та суспільно-політичної обстановки, які можуть бути використані противником для цільового інформаційно-психологічного впливу на наші війська; виявлення сил і засобів псо противника, вживання заходів щодо силового припинення їхньої діяльності; аналіз та узагальнення змісту, форм, способів та прийомів інформаційно-психологічного впливу противника; прогнозування можливих наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу та особовий склад військ та населення, роз'яснення мети, завдань та технологій психологічних операцій противника; нейтралізація діяльності джерел та засобів психологічних операцій через контрпропагандистські акції; удосконалення медіа-грамотності особового складу Збройних Сил і цивільного населення України; організація відповідної взаємодії з питань інформаційної безпеки з органами державної влади та з відповідними структурами сектору безпеки та оборони України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В.І. Інформаційно-психологічна безпека особистості в умовах гібридної війни Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, 2022. №1(49)2022 с. 13-21.
2. Горбатенко В.П. Гібридна війна Велика українська енциклопедія 2022.
3. Запорожець С.А. Інформаційна безпека України в умовах гібридної війни Збірник наукових праць Житомирського військового інституту ім. С.П. Корольова, 2019. №17 2019 с. 52-63.
4. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика (монографія) Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Київ-2018.
5. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII.
7. Стратегія інформаційної безпеки. Затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 №685/2021.
8. Стратегія національної безпеки України. Затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 №392/2020.
9. Хайрулін О.М. Ігровий імператив сучасної війни. Рекомендації державним і безпековим суб'єктам щодо модернізації засобів протистояння воєнно-політичним ризикам і загрозам. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : колективна монографія. В. Азарова та ін. ; за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с.
10. Хайрулін О.М. Інформаційно-психологічна безпека особистості в контексті мовної гри. Вісник Національного університету оборони України : збірник наукових праць НУОУ. 2021. №1. С. 107–129.

11. Юзова І.Ю., П. Пацек Інформаційно-психологічний вплив противника та протидія йому в умовах ведення гібридної війни Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України, Журнал Харківського національного університету Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, 2022. №3(40)2022 с. 61-67.
12. Хайрулін О.М. Психологічні виміри ігрового моделювання у військовій справі / Олег Хайрулін // Психологія і суспільство. – 2018. – №1-2. – С. 83–108.
13. Чорний В.С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: [монографія] / Віталій Сергійович Чорний. – Ніжин: ТОВ Вид. «Аспект-Поліграф», 2009
14. Світова гібридна війна: український фронт, під загальною редакцією Горбуліна В. П. / НІСД. – Київ, 2017. – С. 15 – 16, 28 – 30.
15. Сепаратизм та тероризм – інструменти “гібридної війни” Росії проти України, під загальною редакцією Шевчука В.П. / НУОУ ім. І.Черняховського. – Київ, 2016. – С. 12, 16, 34
16. Курбан О.В. Інформаційне супроводження російської гібридної агресії в Донбасі (2014-2016) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_11
17. Хроніка війни на Донбасі: від мітингів до танків – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_11
18. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 196 с.
19. Копійка М. В. Стратегічні ризики інформаційної безпеки Європейських країн ISSN 2707–5206. Міжнародні та політичні дослідження. 2019. Вип. 32